

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Institut mezioborových studií Brno

Ekologická kritika růstu “Růstu“

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce:
doc. PhDr. Eduard Radvan, CSc.

Vypracoval:
Jiří Špinka

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem na bakalářské práci na téma „ *Ekologická kritika růstu* „*Růstu*“, “ pracoval samostatně a použil jsem pouze prameny uvedené v seznamu informačních zdrojů, který je součástí této bakalářské práce. Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne:

.....
Jiří Špínka

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Eduardu Radvanovi, CSc. za cenné připomínky, metodickou pomoc a vstřícný přístup při tvorbě mé bakalářské práce.

Poděkování za trpělivost, pomoc a podporu patří také celé mé rodině.

Jiří Špínka

OBSAH

ÚVOD	2
I. TEORETICKÁ ČÁST	4
1. Teorie růstu a teorie trvalé udržitelnosti	4
1.1 Moderní společnost.....	4
1.2 Hospodářský růst	10
1.3 Trvale udržitelný rozvoj.....	14
1.4 Uvedení kritických názorů Jana Kellera	21
2. Ekologická výchova v sociální pedagogice	29
2.1 Sociální pedagogika	29
2.2 Ekologie a sociální pedagogika.....	31
II. PRAKTICKÁ ČÁST	35
3. Praktická část	35
3.1 Cíl šetření	35
3.2 Metody	35
3.3 Respondenti.....	36
3.4 Hypotéza	36
3.5 Výsledky dotazníku	37
3.6 Diskuse a shrnutí.....	49
ZÁVĚR	51
RESUMÉ	53
ANOTACE	54
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	55
PŘÍLOHY	57

ÚVOD

V současné moderní, globalizované společnosti je považován stálý hospodářský růst za základní, rozhodující podmínku jejího dalšího rozvoje. Permanentní ekonomický růst je prezentován jako jediná možná cesta, bez níž by jinak neodvratně musel nastat zánik lidské společnosti. Na první pohled se zdá, že se jedná o jednoduchou a srozumitelnou rovnici: čím vyšší hospodářský růst dosáhne ekonomika určité společnosti, tím bude dosaženo větší prosperity, což znamená více štěstí, více blahobytu pro každého jejího člena. S touto ideologií se můžeme setkávat v publikacích předních světových ekonomů. Stabilita všech moderních společností a národních států v dnešním globalizovaném světě je nepochybně s ekonomickým růstem nerozlučně provázána. Je to v současnosti prakticky jediné měřítko úspěšnosti. A nejen úspěšnosti ekonomiky. Při správném hospodářském růstu se nepochybně zvyšuje politický, společenský a kulturní vliv.

Je-li však ekonomický růst nevyhnutelně spojen s růstem průmyslové výroby a intenzivním čerpáním přírodních zdrojů, lze právem uvažovat, že musí dojít dříve nebo později ke stavu, kdy budou tyto zdroje zcela vyčerpány. Opakující se zprávy o ekologických nehodách, o jasně prokazatelném zhoršování životního prostředí, o změnách klimatu na zemi na jedné straně a na straně druhé o snižování stavu zásob fosilních paliv, dost zřetelně ukazují na postupné zhoršování současného stavu. Tyto informace dnešní společnost přijímá bez zvláštní pozornosti, ale především vyhodnocuje bez potřebné odezvy. Kritici hodnotí, že takové postoje hraničí až se ztrátou samotného pudu vlastní sebezáchovy civilizace na planetě Zemi.

Cílem této práce je vybrané kritické názory předních českých filozofů a sociologů, především Jana Kellera, k ideologii neustálého navyšování tempa hospodářského růstu a hlavní myšlenky teorie trvale udržitelného rozvoje uvést do souvislostí se základními problémy dnešní moderní společnosti. V dalším se zaměřuji na možnosti a souvislosti sociální pedagogiky a ekologické výchovy. Praktická část práce usiluje ověřit obecné povědomí mladé generace o základních otázkách ochrany životního prostředí a zjistit základní postoje k problematice „ekologického“ či „ekonomického“ přístupu k životu.

Teoretická část bakalářské práce je rozčleněna do dvou kapitol. V první kapitole jsou v širších souvislostech definovány pojmy moderní společnost, hospodářský růst a teorie trvalé udržitelnosti. V další části kapitoly jsou uvedeny kritické názory Jana Kellera k ideologii růstu „růstu“ a názory související s ideou trvalé udržitelnosti (jako východiskem), uveřejněné především v publikaci Jana Kellera „Až na dno blahobytu“.

Druhá kapitola je věnována sociální pedagogice a její možnostem v souvislosti s ekologickou výchovou. V první části kapitoly je nastíněna charakteristika a pojetí sociální pedagogiky. Druhá část kapitoly se zaměřuje na možnosti a souvislosti sociální pedagogiky a ekologické výchovy.

Při zpracování této bakalářské práce jsem vycházel především z poznatků shromážděných studiem dostupné literatury, která se zabývá uvedenou problematikou.

V praktické části práce jsem se formou drobného sociologického šetření pokusil ověřit obecné povědomí mladé generace o základních otázkách ochrany životního prostředí a zjistit primární postoje k problematice „ekologického“ či „ekonomického“ přístupu k životu. Pro realizaci drobného sociologického šetření byla použita metoda kvantitativního průzkumu formou anonymního dotazníku. Při zpracování dat bylo použito procentuální vyjádření číselných hodnot a grafické vyjádření (tabulka, skládaný sloupcový graf).

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Teorie růstu a teorie trvalé udržitelnosti

1.1 Moderní společnost¹

Od samého počátku lidské civilizace bylo životní prostředí ovlivňováno aktivitou člověka. Ten zasahoval do životního prostředí více či méně vždy v důsledku nezbytného uspokojování svých životních potřeb. Odlesňování rozsáhlých pozemků k získávání zemědělské půdy, výrazná těžba dřeva jako základního stavebního materiálu či zásahy do přirozených vodních ploch větší či menší měrou ovlivňovalo ráz krajiny, ale až do průmyslové revoluce je lze charakterizovat jako lokální, teritoriálně případně časově omezené. Takovéto zásahy lidské činnosti se vyznačovaly nevýznamným vlivem na životní prostředí a lidská společenství lze v tomto období považovat víceméně za součást přirozených ekosystémů.²

Významné změny ve vývoji lidské společnosti přicházejí s průmyslovou revolucí. Do celé společnosti se promítá sled technických, organizačních, sociálních a institucionálních změn, které společnost postupně, avšak výrazně mění. Tuto dobu charakterizuje technický pokrok, jehož výsledkem je vývoj a uplatnění složitějších strojů s vyšší účinností a uniformitou, která umožní postupný rozvoj hromadné výroby. Pokrok v obdělávání zemědělské půdy ovlivní odchod pracovní síly z vesnice do nově vznikajících továren. Zvyšující se průmyslová produkce základních životních potřeb - předmětů denní potřeby, základních druhů potravin, také však rozvoj dopravy a další faktory působí významně na historické životní návyky a celkový životní styl. V oblastech s průmyslovou výrobou vznikají velké městské aglomerace. Pokroky v technických a přírodních vědách umožní rozvoj lékařství a významné zvýšení hygieny, což mimo jiné pozitivně ovlivní na jedné straně úmrtnost, na straně druhé populační explozi.³ Do té doby rozdrobená moc se centralizuje jako nikdy před tím, roste nacionální povědomí, symbolem se stává především suverenita a nedotknutelnost národních zájmů. Tento rozvoj společnosti se zrychluje a předznamenává postupný

¹ Výchozím materiálem pro zpracování této kapitoly byla publikace: NOVÁČEK, K., MEDERLY, P., a kol. *Strategie udržitelného rozvoje*. 1. vyd., Praha: G plus G, s. 124 - 136

² Srov. MOLDAN, B. *Podmaněná planeta*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2009 s. 10 - 12

³ http://cs.wikipedia.org/wiki/Pr%C5%AFmyslov%C3%A1_revoluce

přechod do období, které označujeme jako období industriální. V tomto období jsou již patrnější vlivy lidské činnosti na životní prostředí. Je to zejména masová těžba nerostného bohatství, především fosilních paliv, jako nejvýznamnějšího energetického zdroje, ale také vyšší objem spotřeby užitkové i pitné vody. Zřetelný je nárůst znečištění ovzduší a vod. Zvyšující se objem průmyslových odpadů v tomto období, již avizuje nutnost řešení.

Druhá světová válka naší civilizaci přinesla nejen do té doby nepoznané utrpení a ztráty na životech, ale jako pozitivní efekt přinesla závažné změny ve vědě, technice a výrobě, které jsou nesrovnatelné s ničím, co se do té doby odehrálo. Po válce se začaly masově uplatňovat jak dřívější objevy, tak i nové technologie, které přišly s nástupem vědeckotechnické revoluce. Dokončení procesu elektrifikace v ekonomicky vyspělých státech předznamenalo masový nástup výroby elektrospotřebičů, rozvoj v oblasti chemie, jaderné energetiky i obrovský rozvoj automobilismu. Je to také začátek dobývání vesmíru.

Poválečný stav v Evropě a úsilí o rychlé odstranění následků světové války napomáhá posilovat mezinárodní spolupráci, zejména západoevropských států a USA. Byla podepsána řada významných mezinárodních dohod politického a obchodního charakteru. Dochází k výrazné liberalizaci mezinárodního obchodu. Trhy postupně ztrácejí svůj národní charakter, vznikají nadnárodní obchodní společnosti a korporace. Světový obchod se internacionalizuje, globalizuje.⁴

Ve vyspělých státech přechází společnost postupně z éry industriální do éry postindustriální. Pro toto období je charakteristické především zmenšování významu primární průmyslové výroby a s tím související přesun pracovních sil z výroby do sektoru služeb, což je jeden z významných důsledků zavádění moderních výpočetních a komunikačních technologií. Spolu s dalšími objevy to umožnilo exponenciální růst hospodářského rozvoje. Všechny tyto procesy zásadním způsobem změnily postavení a funkci člověka v pracovním procesu. Mění se požadavky na jeho výkon. Podíl fyzické práce se výrazně snižuje. Roste poptávka po vysoce kvalifikované pracovní síle, která v čím dál větší míře vykonává jen údržbu a kontrolu automaticky

⁴ **Globalizace** je abstraktní fenomén, zahrnující různé změny společnosti, které vedly k větší propojenosti politických, sociokulturních a ekonomických událostí na globální úrovni. Globalizaci lze chápat jako nerovný proces, v jehož důsledku se některé části světa relativně přibližují, zatímco jiné relativně oddalují, to vše bez ohledu na geografickou vzdálenost. Tyto nové vzdálenosti jsou určeny rychlostí přenosu informací a jsou přímým důsledkem úrovně zapojení míst od systému globální ekonomiky. Díky těmto rozdílům mohou mít podobné procesy v různých částech světa velmi rozdílné důsledky (typickým příkladem je např. zavádění volného trhu).

(<http://cs.wikipedia.org/wiki/Globalizace>)

fungujících výrobních procesů. Nárůst produktivity práce zajistil především ve vyspělých zemích dosahování mnohonásobně vyšší životní úrovně obyvatelstva a s tím spojeného blahobytu.

Poválečný vývoj nebyl rovnoměrný, ekonomický růst jednotlivých zemí se výrazně lišil a to jak mezi vyspělými ekonomikami, tak i mezi zeměmi rozvojovými. Nové státy třetího světa, které vznikly po skončení druhé světové války rozpadem koloniálních mocností, byly od počátku své politické samostatnosti hospodářky, sociálně i kulturně většinou velmi zaostalé. Struktura a výkonnost jejich ekonomik spolu s procesy ve společnosti nedosahovaly úrovně z počátků industriální epochy vyspělých států. Tento stav rozdělil současnou civilizaci na vyspělé státy severu a na chudé státy rozvojového jihu.

Přechod vyspělých zemí do postindustriální éry spojený s internacionalizací jejich ekonomik (globalizací) stále narůstající prohlubování v této oblasti výrazně urychluje. Úsilí o dosažení konkurenceschopnosti jednotlivých producentů v tržním hospodářství a jasně charakteristická snaha o snížení výrobních nákladů, vede k přesouvání výroby do zemí třetího světa, kde vzrůstá poptávka po levných pracovních silách. Dělníci tak často pracují v podmínkách, které hrubě porušují základní lidská práva. Působení nadnárodních společností v systému tržního hospodářství také často významně zasahuje do svrchovanosti národních států.

Tempo celosvětového ekonomického růstu je spojeno nejen s nárůstem světové produkce, ale i s enormní spotřebou energie, s kterou se paralelně zvyšuje čerpání přírodních zdrojů. Přírodní zdroje se staly bezplatným vkladem přírody k navyšování hospodářského růstu a v duchu tohoto přesvědčení je s přírodními zdroji také nakládáno.⁵

Člověk svými činnostmi, zejména působením těžkých mechanismů a nadměrným používáním průmyslových hnojiv, pozměňuje jak přirozenou strukturu půdy, tak i její fyzikální vlastnosti a chemické složení. Nadměrnou pastvou dobytka a pěstováním nevhodných plodin dochází k dezertifikaci⁶, k erozi půdy a vysoušení její povrchové vrstvy. Značná část zemědělské produkce závisí na zavlažování. Zvýšená koncentrace soli v půdě omezuje její zemědělskou využitelnost. Požadavky rostoucí

⁵ Srov. KELLER, J. *Až na dno blahobytu*. Brno: Hnutí Duha, 1995, s. 23

⁶ **Dezertifikace** je proces degradace území na pouštní, polopouštní nebo podobně vypadající, na vodu chudou oblast. Způsobena může být různými globálními klimatickými jevy, přirozenými i člověkem vyvolanými, jakož i přímou lidskou činností v dané oblasti či v oblastech těsně sousedících (<http://cs.wikipedia.org/wiki/Dezertifikace>)

populace na produkci potravin se stávají hlavním faktorem degradace půdy. Obdělávaná půda tvoří člověkem uměle vytvořený systém, který zde dříve neexistoval. Příkladem v našich podmínkách byla v padesátých letech 20. století kolektivizace zemědělství, kdy byly drobné pěstební pozemky scelovány za účelem velkovýroby monokulturních plodin. Tato činnost nejen výrazně a z velké části nevratně narušila ráz krajiny, její základní přírodní funkce, ale v obecné rovině nezřídka také pokřivila vztah člověka k přírodě a jejím hodnotám. Ještě otřesnějším mementem musí být ekologická katastrofa Aralského jezera. Ve jménu pokroku a vědy, v souladu s politickou ideou „poručíme větru, dešti“ byly v bývalém Sovětském svazu budovány zavlažovací kanály, které měly v pouštní oblasti zajistit zúrodnění půdy pro průmyslové pěstování bavlny. Odčerpáváním vody z jezera, během necelých padesáti let čtvrté největší světové jezero prakticky vyschlo. Pozoruhodné na této skutečnosti je to, že rozhodnutí k takovému zásahu do „odvěkých“ přírodních podmínek bylo politicky, ale i vědecky motivované přesvědčení o budoucím ekonomicko společenském prospěchu. Za stejně závažné negativní zásahy do životního prostředí musíme považovat nekontrolovatelnou komerční těžbu dřeva v deštných pralesích Amazonie a jihovýchodní Asie. Výsledkem je z teritoriálního hlediska výrazná změna biosféry, nenahraditelná ztráta životního prostoru pro mnoho živočichů a rostlin, ale dnes již vědecky doložená fakta o negativním vlivu těchto zásahů na globální klimatické podmínky naší planety.

Nejzávažnějším problémem dlouhodobého hlediska podmínek života na modré planetě je „skleníkový efekt“⁷ globálního oteplování, jehož vznik připisujeme interakci mezi slunečním zahříváním naší planety a skleníkovými plyny v atmosféře v důsledku ekonomických aktivit lidí.

Negativní vlivy na životní prostředí, které důsledkem činností člověka, byly identifikovány už v počátečních stadiích průmyslové revoluce, v posledních desetiletích nabraly globální rozměr, přesahující hranice regionů, států, kontinentů. Dotýkají se celé lidské civilizace a řešení těchto problémů si vynucuje celosvětové nasazení.

Vědeckotechnická revoluce dává lidské populaci obrovskou sílu, která významně posunula hranice lidských možností, na druhé straně však mnohonásobně

⁷ **Skleníkový efekt** je proces, při kterém atmosféra způsobuje ohřívání planety tím, že snadno propouští sluneční záření, ale tepelné záření o větších vlnových délkách zpětně vyzařované z povrchu planety účinně absorbuje a brání tak jeho okamžitému úniku do prostoru. Mars, Venuše a ostatní nebeská tělesa s atmosférou (jako například Titan) také vykazují skleníkový efekt, pro zjednodušení se však zbytek tohoto článku vztahuje především k Zemi. Skleníkový efekt se vyskytuje přirozeně na Zemi téměř od jejího vzniku. Bez výskytu skleníkových plynů by průměrná teplota při povrchu Země (určovaná jen radiační bilancí) byla -18 °C. Skleníkový efekt je nezbytným předpokladem života na Zemi. (http://cs.wikipedia.org/wiki/Sklen%C3%ADkov%C3%BD_efekt)

zvýšila „schopnost“ lidstva ničit životní prostředí na účet svých permanentně narůstajících požadavků v oblasti materiální spotřeby. Pro globální problémy konzumní civilizace, které vznikly na základě žádoucího vývoje a rozvoje společnosti je charakteristické, že jsou určující pro současný společenský vývoj. Současná společnost opouští své několik století zakořeněné vzorce chování ve jménu nekonečného konzumu a spotřeby. Tyto problémy svým širokým záběrem řešení přesahují možnosti národních států i možnosti státních uskupení kontinentů. Mají celosvětový charakter a je zřejmé, že jim bude možno čelit jen na základě fungující mezinárodní spolupráce. Nelze pochybovat o tom, že naléhavost jejich řešení se bude v čase stupňovat a ignorace či nedůslednost řešení může tak závažně ohrozit budoucí život lidstva na planetě Zemi.

Kromě ekologických problémů se dnešní moderní společnost potýká s řadou dalších. Mezi nejpodstatnější lze zařadit nerovnoměrné a nespravedlivé rozdělování bohatství. V současnosti si dvacet procent světové populace rozděluje a spotřebovává přes osmdesát procent všech zdrojů, když naproti tomu jiných dvacet procent žijí v katastrofální chudobě s trvalým nedostatkem elementárních potřeb k přežití. Nezanedbatelný je exponenciální růst lidské populace v chudých rozvojových zemích jihu, který je v ostrém kontrastu s pomalým stárnutím populace (zvyšováním věkové hranice, nízkým koeficientem porodnosti) v bohatých státech severu. Tento nerovnoměrný stav podněcuje migraci velkých skupin obyvatel.⁸ Nepříznivě působí nárůst náboženského fundamentalismu v chudších regionech, kde se místní kultury cítí „ohroženy“ expanzí euroamerických hodnot. Jsou zde i problémy ve fungování principů národních států, s jejich suverenitou, problémy etnického rázu, selhávání zastupitelské demokracie, také však stále více frekventovaný problém vlád národních států, v podstatě prakticky ztrácejících kontrolu nad ekonomickými procesy, které ve státech probíhají.

Shrnutí

Současná moderní společnost se utvářela pod výrazným vlivem vědeckotechnické revoluce. Tento fenomén spojený s rozvojem vědy a techniky vyvolal celou řadu převratných změn ve společnosti. Charakteristické pro tyto změny

⁸ Srov. MOLDAN, B. *Podmaněná planeta*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2009 s. 16 - 22

je rychlost, hloubka a nevratnost. Vědeckotechnická revoluce nastolila nové vědní obory jako kybernetiku, elektroniku, informatiku, biochemii, jaderný výzkum a další, podnítila inovaci výrobních postupů, otevřela lidstvu cestu do vesmíru. Rozvoj těchto oborů a nových technologií vyvolal exponenciální růst výroby, doprovázený výrazným nárůstem objemu potřeby surovin a do té doby nevídanou spotřebou energií. Tyto skutečnosti znamenaly enormní vzrůst těžby zejména přírodních surovin na jedné straně, na druhé pak nárůst obtížně likvidovatelných odpadů, znečištění vod a ovzduší.

V sociální oblasti následkem ekonomického růstu se zvýšila životní úroveň zejména v průmyslově vyspělých zemích, dále se však rozevřely nůžky mezi bohatými a chudými, jak ve společnosti, tak mezi státy a zeměmi. Současná tendence pokračující společenské prosperity svými procesy zasahuje do životního prostředí, v řadě regionů vážně narušuje odvěké životní podmínky, negativně jejich ovlivňuje biosféru tak, že oprávněně můžeme soudit, že toto působení se stává problémem globálním.

1.2 Hospodářský růst

Hospodářský růst, jeho výše, pokles, vzestup či prognóza vývoje. To jsou hlavní zaklínadla dnešní moderní globalizované společnosti. Na první pohled se může zdát, že jde o jednoduchou a srozumitelnou rovnici: čím více ekonomika dané společnosti bude vzrůstat, tím bude každý její člen bohatší. Tedy čím vyšší bude hospodářský růst, tím nás čeká více blahobytu, více štěstí, více prosperity. Je toto tvrzení pravdivé, správné, doložené vědou i praktickým poznáním a společenskou zkušeností? Nebo to je obecně politické heslo, či různě obměňovaný volební slogan? Je v dnešním světě hospodářský růst reálnou a účinnou cestou k stírání hlubokých rozdílů mezi bohatstvím a chudobou? Stabilita moderních společností a národních států v dnešním globalizovaném světě je s ekonomickým růstem nerozlučně provázána. Je to prakticky jediné měřítko úspěšnosti. A to nejen úspěšnosti ekonomiky. Lze dokumentovat, že hospodářský růst pozitivně působí i ve sféře politické, společenské či kulturní.⁹

Už řadu let je hospodářský růst předmětem vědeckého zkoumání. Ekonomové se jej snaží ilustrovat metodou modelových příkladů. Vytvářejí tzv. růstové modely, na nichž usilují definovat trendy a formulovat prognózy rozvoje ekonomiky. Tyto modely se od sebe liší a to především v rozdílném ohodnocování vstupních zdrojů.

„Za hospodářský růst považujeme vzestup hospodářského potenciálu země, ke kterému dochází v souvislosti s kvantitativním zvyšováním (růstem) potencionálního hrubého domácího produktu (HDP).“¹⁰

Hrubým domácím produktem je celková peněžní hodnota statků a služeb vytvořená za určité období v konkrétním místě. Ekonomický růst bývá spojován s velikostí domácího produktu. A to buď v jeho absolutní hodnotě, nebo v tempech růstu. Jako objektivnější ukazatel se pro mezinárodní srovnání využívá měření velikosti průměrného produktu na jednoho obyvatele. Skutečný růst ekonomiky tedy nastává, pokud je tempo růstu reálného hrubého domácího produktu (HDP) vyšší než úroveň růstu populace. Mezi hlavní zdroje růstu patří růst výrobních faktorů (zejména práce a kapitálu), růst celkové produktivity výrobních faktorů, kam řadíme vzdělání, inovace, technologie, vědecký pokrok a růst agregátní poptávky. K celkovému růstu produkce dochází buď díky zapojování většího množství výrobních faktorů (půda, práce, kapitál, suroviny) - to uvažujeme o kvantitativních zdrojích růstu, nebo díky efektivnějšímu

⁹ Srov. KELLER, J. *Až na dno blahobytu*. 2. vyd. Brno: Hnutí Duha, 1995, s. 14 - 17

¹⁰ <http://cs.wikipedia.org/wiki/HDP>

využívání stejného množství vstupů (nové technologie) - použitím kvalitativních zdrojů. Reálný ekonomický růst pak je převážně formován kombinací obou těchto možností. Přitom je nutné mít na zřeteli, že žádaný vývoj je ovlivňován účinkem mnoha dalších faktorů a vlivů, které se vyskytují jak uvnitř, tak vně dané ekonomiky.¹¹

Zde je však nutné odpovědět si několik otázek.

Je pokračující ekonomický růst možný? Je tento růst žádoucí, i když by byl možný? Vystává zde totiž otázka, jestli vůbec vede ekonomický růst ke zvýšení blahobytu.

Ve vyspělých zemích se začíná projevat tendence, klást důraz na důležitost jiných statků, z nichž zaujímá primát kvalita životního prostředí, jež soudobý ukazatel růstu nezohledňuje. Tradiční vyčíslování HDP má omezenou vypovídací schopnost, neboť neumožňuje vyjádřit „ekologickou náročnost“ hospodářského růstu.

Růst HDP by měl podmiňovat růst blahobytu, nicméně realita ukazuje, že vzájemný vztah mezi tímto ukazatelem a zmíněným jevem není příliš těsná. Mnohé z toho, co pod pojmem blahobyt vnímáme, výše uvedený ukazatel nezachycuje a naopak do růstu se mnohé započítává. V této souvislosti například Jan Keller uvádí: „*Stačí připomenout, že výdaje na čištění pobřeží Aljašky po ztroskotání tankeru Exxon Valdez se projeví ve statistice americké ekonomiky jako vzrůst hrubého národního produktu.*“¹² V posledních letech sice dochází ve vyspělých zemích k trvalému ekonomickému růstu, nicméně ukazatele čistého ekonomického blahobytu spíše stagnují. Současná povaha ekonomického růstu je však dosud především indukována nárůstem spotřeby téměř všech neobnovitelných i obnovitelných zdrojů.

Ne každý růst je ale zdravý. Jako příklad si zde uveďme počínání národních vlád, které i v dobách prudkého růstu, z obav o dostatečné zabezpečení dalšího navýšení růstu, každoročně „posilují“ ekonomiku zdánlivě nekonečným dluhem, který jako by se v budoucnu ani nemusel splácet. Až zarážející je to, že vysoký státní dluh mají prakticky všechny vyspělé země. Není vždy jasné, komu vlastně by měly dluh splatit a kdy. Současné vlády se řídí heslem, že stát zadlužit můžou, dokonce musí a to na maximum, aby následný růst HDP byl co největší. Že je to růst převážně umělý,

¹¹ Srov. <http://cs.wikipedia.org/wiki/HDP>

¹² KELLER, J. *Až na dno blahobytu*. 2. vyd. Brno: Hnutí Duha, 1995, s. 18

dluhem podepřený, který se bude muset jednou splatit, není už příliš frekventovaným tématem.¹³

Důležitý je především a pouze okamžitý ekonomický přírůstek, který je určován potřebou dosažení úspěchu v časovém horizontu soupeření politických stran o rozdělení státní moci.

S maximální vážností je třeba brát argument, že se hospodářský růst uskutečňuje na úkor vyčerpání či ničení přírodních zdrojů. V důsledcích to znamená, že část současných nákladů se odsouvá do budoucnosti. Zde selhává zejména tržní mechanismus svým nízkým oceněním přírodních zdrojů, nerovnoměrným rozložením příjmů, plýtváním ve spotřebě a problémem externalit. Už staří Egypťané používali pravidlo, které my známe z biblického příběhu o sedmi tučných a sedmi hubených letech. V dobách dobrých nesněž vše, co se bohatě urodí, ale část z toho (jednu pětinu) si nech na roky zlé. To je rada, kterou pochopí malé dítě (také se tento příběh učí ve škole), nicméně naše doba jej chápat odmítá.¹⁴

Jaké vlastnosti by tedy měl splňovat „zdravý“ ekonomický růst? Pro správné chápání tohoto problému je především nutné se oprostit od čistě ekonomického hodnocení významu každoročního růstu vyjádřeného množstvím vyprodukovaných statků. Nejde přece pouze o růst ve smyslu kvantity, nýbrž i kvalitu života. Ne každý růst spojený s vyšší materiální úrovní musí být nutně růstem pozitivním. Ukazuje se že bude objektivně nezbytné, přistoupit k jeho alternativnímu vymezení tj. považovat růst jako prostředek účinné ochrany životního prostředí a nástroj odstraňování sociálních nerovností. Nazrál čas vzít v úvahu skutečnost, že ekologické škody samotné i náklady na odstranění těchto škod jsou významnou brzdou zvyšování ekonomického růstu a také, že tento růst nemusí být nutně spojen s paralelním vyčerpáváním zdrojů nebo zvyšováním znečištění. Zkušenosti některých nejvyspělejších zemí dokladují, že vysoký stupeň ochrany ekosystémů nemusí nezbytně hospodářský růst omezovat.

¹³ Srov. http://wikipedia.infostar.cz/e/ec/economic_growth.html

¹⁴ Srov. SEDLÁČEK T. Rýsuje se nové, české fiskální pravidlo.

<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/tomassedlacek.php?itemid=12581> (17. 3. 2011)

Shrnutí

Permanentní růst ekonomiky je v moderní společnosti považován za základní pozitivní ukazatel prosperity společnosti, tedy více méně spolehlivé cesty jak k trvalému zvyšování životní úrovně, tak účinné cesty k odstranění chudoby.

Hospodářský růst je obecně spojován se zvyšováním potencionálního hrubého domácího produktu (HDP), který odráží celkovou peněžní hodnotu statků a služeb vytvořených v daném období. Měřítkem bývá absolutní hodnota nebo tempo růstu domácího produktu. Skutečný růst pak je vyvozován z poměru tempa růstu HDP a růstu populace. Jako hlavní zdroj růstu je uvažován růst objemu a zvyšování produktivity výrobních faktorů, růst poptávky a to formou využívání kvantitativních a kvalitativních zdrojů. Celkový vývoj je ovlivňován řadou vnějších i vnitřních vlivů.

V posledních desetiletích zejména ve vyspělých zemích sílí názory, že současný ekonomický růst nepřináší žádoucí výsledky a naplnění stanovených cílů, ale naopak má negativní dopady na životní prostředí a vyvolává nežádoucí společensko sociální změny. Ekonomické hodnocení významu růstu s opomíjením ekologických aspektů vede převážně ke kvantitativnímu zlepšování životních podmínek bez přihlížení ke kvalitě života. To není v mnoha ohledech pozitivní již pro současné generace. Vzhledem k tomu, že jde o globální problémy je to však všeobecně alarmující aspekt pro život budoucích generací. Aktuálně proto vyvstává řada naléhavých otázek, zda trend permanentního hospodářského růstu je dále možný, pro prosperitu společnosti potřebný, jak nově definovat pojmy prosperita, blahobyt atd., jak a čím by měl být charakterizován „zdravý“, hospodářský rozvoj moderní společnosti.

1.3. Trvale udržitelný rozvoj

Trvale udržitelný rozvoj (TUR) je odpovědí na situaci současného světa. Dnešní ekonomika přináší růst blahobytu především pro vyspělé státy světa. Zvyšují se rozdíly mezi bohatými a chudými státy, ale také sociální rozdíly v jednotlivých zemích. Důsledky hospodářské činnosti předčily svou mohutností síly přírody a začaly narušovat základní procesy naší planety, jako je globální klima a koloběh vody. Změny přírodních systémů jsou vyvolány zátěží přírodních zdrojů, která je nežádoucím průvodním jevem současného trvale neudržitelného způsobu ekonomické činnosti. Obnovitelné zdroje jsou užívány nad míru jejich schopnosti obnovy a jejich postupné vyčerpávání není kompenzováno investicemi do zdrojů alternativních. Idea trvalé udržitelnosti ekonomického růstu je nejčastěji zdůvodňována etickými principy (nezanechat budoucím generacím horší podmínky pro život, než má současná generace). V této logice je třeba brát v potaz zájmy a požadavky budoucích generací již při našem dnešním rozhodování a konání, např. při těžbě u neobnovitelných zdrojů (nerostných surovin, fosilních paliv), při čerpání obnovitelných zdrojů (ryby, dřevo z lesů), v přístupech k znečištění životního prostředí emisemi a odpady atd.¹⁵

První zmínky o udržitelném rozvoji můžeme datovat už do 19. století. Touto problematikou se ve svých dílech například zabývali význační ekonomové J. S. Mill. a T. R. Malthus. Mill kladl důraz na ochranu prostředí a přírody před rychlým růstem lidské populace v závislosti na omezeném množství zdrojů.¹⁶ Malthus upozorňoval, že lidstvo nemá neomezené možnosti, ale naopak je spoutáno populačním zákonem. Podmínky obživy rostou lineárně (aritmeticky), zatímco populace roste geometricky. Byl proto nazýván ekonomem ponuré budoucnosti.¹⁷

Další vývoj pokračoval ekonomickými, politickými a etickými diskusemi především až po skončení 2. světové války. Diskuse o trvalé udržitelnosti postupně začaly obracet pozornost na ochranu přírody. Ve veřejném životě dosáhla otázka ochrany životního prostředí širších rozměrů v 60. letech 20. století. K problémům životního prostředí se vyslovovali vědci z různých oborů (biologové, biologové, demografové, sociologové i ekonomové). Do celkové problematiky se promítly také

¹⁵ Srov. BRUNDTLANDOVÁ, G. H. a kol. *Naše společná budoucnost.* /Přel. Korčák, P./ 1. vyd. Praha: Academia, 1991, s. 47 - 49

¹⁶ http://cs.wikipedia.org/wiki/John_Stuart_Mill

¹⁷ http://cs.wikipedia.org/wiki/Thomas_Robert_Malthus

nové poznatky vědy, nové metodologické přístupy (vznik ekologie jako vědy) i nové možnosti techniky (např. možnosti satelitního snímkování planety). V té době si člověk pomalu začal uvědomovat závažnost poškozování životního prostředí, které je způsobeno jeho chováním. Prokazatelně se totiž už začaly měnit základní hodnoty životního prostředí, a to hlavně koncentrace oxidu uhličitého v ovzduší a znečištění vod. To vzbudilo ve společnosti, zejména v industrializovaných zemích severní polokoule, určité znepokojení. Následné zprávy o nových jevech vážnost situace ještě zvýraznily.

V roce 1962, americká biologka Rachel Carsonová publikovala knihu s titulem *Mlčící jaro* o rizicích velkoplošné aplikace biocidu DDT¹⁸ bez dostatečných znalostí o jeho následných vlivech na životní prostředí. Tato kniha rozpoutala všeobecný zájem a má značnou zásluhu na tom, že se ochrana životního prostředím postupně dostala do podvědomí široké veřejnosti.¹⁹

Významným mezníkem se stala činnost Římského klubu - skupiny vědců, ekonomů, politiků a dalších specialistů z různých oborů, která se zformovala v roce 1968 z iniciativy Itala Aurelia Pecceie. Cílem této skupiny bylo lépe pochopit problematiku světových problémů.²⁰ Teorie a studie Římského klubu vycházejí z předpokladu, že současná civilizace se nachází v krizové situaci a že je nutné přistupovat ke zkoumání globálních problémů komplexně, s ohledem na vzájemnou provázanost všech částí životního prostředí. Římský klub publikoval v roce 1972 svoji první zprávu s názvem *Limity růstu*. Zprávu na žádost Římského klubu vypracovali Donelly a Dennis Meadowsovy s kolektivem vědců z Massachusettského technologického institutu. Obsahuje varující scénáře budoucího vývoje do roku 2100, vytvořené pomocí modelu světa World3. Výsledky byly široké veřejnosti autory publikovány v knize *Meze růstu (Limits to Grow)*²¹.

„Mnozí lidé knihu interpretovali jako proroctví zkázy, i když v žádném případě proroctvím nebyla. Nebyla o předurčené budoucnosti. Byla o volbě. Jistě, obsahovala varování, ale také zprávu o naději. Publikace uváděla tři hlavní souhrnné závěry:

¹⁸ DDT, plným názvem dichlordifenyltrichlormethylmethan, je aromatická halogensloučenina (organochlorid). Je jedním z nejstarších a nejnámějších insekticidů. V čisté formě je to bezbarvý nebo bílý krystalický prášek, velmi slabé aromatické vůně, velmi špatně rozpustný ve vodě, dobře rozpustný v některých organických rozpouštědlech a v tucích.
<http://cs.wikipedia.org/wiki/DDT>

¹⁹ Srov. MOLDAN, B. *Podmaněná planeta*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2009, s. 88

²⁰ http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%98%C3%ADmsk%C3%BD_klub

²¹ Srov. MEADOWS, D. H., MEADOWS, D. L., RANDERS, J. *Překročení mezí: konfrontace globálního kolapsu s představou trvale udržitelné budoucnosti*. /Přel. Polechová P., Zvolánek L. / 1. vyd. Praha: Argo, 1995, s. 17

Bude-li trvat současná tendence růstu světové populace, industrializace, znečišťování, produkce potravin a vyčerpávání přírodního bohatství, bude někdy v průběhu příštích sta let na této planetě dosaženo mezí růstu. Nejpravděpodobnějším důsledkem bude náhlý a nekontrolovatelný pokles populace i průmyslové kapacity.

Tuto tendenci je možné změnit a je možné připravit podmínky ekologické a ekonomické stability, které by byly udržitelné daleko do budoucnosti. Stav globální rovnováhy lze navrhnout tak, aby byly uspokojeny základní materiální potřeby každého člověka na Zemi a aby každý člověk měl stejnou možnost uplatnit své individuální schopnosti.

Jestliže lidstvo začne usilovat o uskutečnění druhého bodu místo bodu prvního, je jeho šance na úspěch tím větší, čím dříve začne pracovat na jeho dosažení.“²²

Výsledky této studie, která vyznívá značně pesimisticky a která varuje mezinárodní společenství před dopady stávajícího rozvoje, na němž se podepsal především prudký hospodářský růst během poválečného období, představil Římský klub na zasedání OSN věnovaném životnímu prostředí ve Stockholmu v roce 1972. Součástí závěrečného dokumentu z konference je Deklarace s 26 principy a Akční plán se 109 úkoly ekologické politiky v rámci OSN. Deklarace obsahuje již řadu prvků, které se dotýkají problematiky udržitelného rozvoje. Mezinárodní diskuze o trvalé udržitelnosti rozvoje, na jejímž počátku stála zmíněná Stockholmská konference, pak pokračovala během 70. a 80. let.

V roce 1987 Světová komise pro životní prostředí a rozvoj při OSN pod vedením norské ministerské předsedkyně Gro Harlem Brundtlandové vytvořila zprávu nazvanou „*Naše společná budoucnost*“. Ve zprávě navrhla, aby problematika ekologie a životního prostředí byla řešena ve zcela novém hospodářském rozměru, tzv. trvale udržitelným rozvojem, který by byl současně zárukou zachování života na planetě Zemi.²³

Problematika znečišťování životního prostředí, se dále výrazně posunula na Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji (Summit Země, UNCED) konané v roce 1992 v Riu de Janeiro. Summitu Země se zúčastnili zástupci 178 národů a 107

²² MEADOWS, D. H., MEADOWS, D. L., RANDERS, J. *Překročení mezí: konfrontace globálního kolapsu s představou trvale udržitelné budoucnosti.* /Přel. Polechová P., Zvolánek L. / 1. vyd. Praha: Argo, 1995, s. 18

²³ Srov. MOLDAN, B. *Podmaněná planeta.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 2009, s. 94

hlav vlád nebo států. Během konference běžely paralelně další akce, například setkání nevládních organizací. Výsledkem jednání bylo schválení několika významných dokumentů, především Deklarace z Ria, Agendy 21, Konvence o klimatické změně a Konvence o biodiverzitě. Po konferenci se světová veřejnost shodla na tom, že v žádné zemi nelze současný způsob hospodaření označit za trvale udržitelný, ale přitom dosažení tohoto cíle je podmínkou přežití lidstva.²⁴

Definice trvale udržitelného rozvoje

Vzhledem ke komplexnosti problematiky trvale udržitelného rozvoje a množství zainteresovaných subjektů, kteří se jí pokoušejí vymezit, dnes existuje dlouhá řada různých definic. Níže jsou uvedeny jedny z nejčastěji citovaných:

Definice G. H. Brundtlandové: *„(Trvale) udržitelný rozvoj je takový způsob rozvoje, který uspokojuje potřeby přítomnosti, aniž by oslaboval možnosti budoucích generací naplňovat jejich vlastní potřeby“.*²⁵

Definice Josefa Vavrouška: *„Trvale udržitelný rozvoj - nebo snad přesněji způsob života - je zaměřen na hledání harmonie mezi člověkem a přírodou, mezi společností a jejím životním prostředím tak, abychom se co nejvíce přiblížili k ideálům humanismu a úcty k životu a přírodě ve všech jejich formách, a to ve všech časových horizontech. Je to způsob života, který hledá rovnováhu mezi svobodami a právy každého jednotlivce a jeho odpovědností vůči jiným lidem i přírodě jako celku, a to včetně odpovědnosti vůči budoucím generacím. Měli bychom přijmout zásadu, že svoboda každého jednotlivce končí nejen tam, kde začíná svoboda druhého ale také tam, kde dochází k ničení přírody. Žijme tak, abychom při uspokojování svých potřeb neomezovali práva těch, co přijdou po nás.“*²⁶

V zákoně o životním prostředí je TUR vymezen takto: *„Trvale udržitelný rozvoj je takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.“*²⁷

²⁴ Srov. tamtéž s. 94

²⁵ BRUNDTLANDOVÁ, G. H. a kol. *Naše společná budoucnost.* /Přel. Korčák, P./ 1. vyd. Praha: Academia, 1991, s. 47

²⁶ <http://sustainable.cz/josefvavrousek.htm>

²⁷ Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, ve znění pozdějších předpisů

Pilíře trvale udržitelného rozvoje²⁸

K tomu, aby byla tato transformace úspěšná, musí vycházet ze vzájemného propojení ekologických, ekonomických a sociálních aspektů. Tyto se navzájem ovlivňují a existuje mezi nimi velké množství vazeb. Pouze vyváženost a harmonie rozvoje ve všech pilířích zároveň může vést k trvale udržitelnému rozvoji.

- *Ekologický pilíř*

Lidstvo si musí plně uvědomit následky svých činností a zejména vzájemnou provázanost mezi nimi. Společným činitelem všech lidských aktivit musí být jejich neustálá konfrontace s možností překročení únosných mezí. Důležitým krokem k trvalé udržitelnosti je, aby si lidé na celém světě uvědomili důležitost zachování přírodních zdrojů a životodárných systémů Země. Mezi lidské priority by se měla zařadit kvalita životního prostředí, ve kterém žijeme spolu s ostatními organismy.

- *Ekonomický pilíř*

Tento pilíř je determinován přírodním kapitálem. Mimo půdy, vody, lesů a ložisek nerostných surovin obsahuje příroda nespočetné zdroje, které slouží jako prostředí a zdroj udržování života. Lidská populace využívá přírodní kapitál jako bezplatný volný statek s nulovou cenou. Tyto zdroje, které ve většině případů až dosud zůstávají mimo rámec ekonomického systému, jsou využívány nejčastěji jako bezplatné a volně přístupné zdroje. Ekonomická ocenění hodnoty zásob a toků přírodního kapitálu jsou zásadním krokem k zahrnutí služeb ekosystémů do ekonomického plánování, politiky a chování veřejnosti. Jsou jedním z předpokladů k tomu, aby i budoucí generace měly z čeho čerpat a na čem stavět.

- *Sociální pilíř*

Rozvoj lidské osobnosti i celé sociální sféry patří mezi základní cíle koncepce TUR. Hledá možnosti k udržení stability sociálních a kulturních systémů. Důležitá je dle tohoto konceptu eliminace chudoby a zachování práv budoucích generací, stejně jako ochrana kulturní diverzity²⁹ a plurality ve světě. Je také kladen důraz na komplexní

²⁸ Srov. JENÍČEK, V., FOLTÝN, J. Globální problémy a světová ekonomika. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 222 - 224

²⁹ **Diverzita** (v některých oblastech používán český výraz *rozmanitost*; z angl. *diversity*) je základní vlastností systémů, vyjadřující rozrůzněnost jejich prvků (elementů). Zároveň je často vnímána jako míra stability systému, protože uniformní systém v případě krize většinou kolabuje celý, kdežto v systému diverzním prochází krizí jednotlivé jeho části, ale celek zůstává funkční

rozvoj vzdělanosti a zlepšení péče o zdraví člověka.

Někteří čeští autoři (např. Moldan), vymezují ještě čtvrtý pilíř TUR, a to *institucionální pilíř*. A to z toho důvodu, že si uvědomují, jak stále důležitější se ukazuje rychlost a forma samotného uskutečňování myšlenek trvale udržitelného rozvoje. Uvědomují si, jakou rychlostí se mění forma institucionálního uspořádání, struktura výroby, funkce a využívání kapitálu v současné rozvíjející se informační společnosti. Politika na tyto změny často nestačí reflektovat. To však jen zvyšuje nebezpečí, že překračování ekologických limitů se bude nadále přehlížet jak v praktické politice, tak při rozhodování ekonomického a finančního managementu. Z tohoto pohledu tento pilíř nabývá stále na větším významu.

Shrnutí

Idea udržitelného růstu jako racionální východisko rozvoje lidské civilizace zohledňující populační zákon se objevuje již v závěru předchozího tisíciletí. Vědeckotechnická revoluce a následně populační exploze od 50 let minulého století vyvolaly potřebu ideu trvale udržitelného růstu v nově se utvářejících podmínkách světa nově formulovat. Za mezník tohoto mezinárodního úsilí je považováno ustavení Římského klubu v roce 1968. Studie, která byla vypracována z podnětu Klubu, byla jako scénář vývoje naší civilizace do roku 2100 nabídnuta široké veřejnosti vydáním knihy *Meze růstu* (Limits to Grow). Výsledky studie se zabývalo poprvé zasedání OSN v roce 1972, součástí závěrečných dokumentů konference se stala Deklarace a Ační plán ekologické politiky. Dalším významným aktem byla zpráva Světové komise pro životní prostředí a rozvoj z roku 1987 s názvem „Naše společná budoucnost“, která zpřesnila cíle a úkoly trvale udržitelného rozvoje pro zachování života na Zemi. Pozitivně lze hodnotit, že varující argumenty se opírají o vědecky ověřená fakta a nabízejí alternativní východiska řešení problémů.

Definice trvale udržitelného rozvoje zaznamenává celou řadu formulačních nuancí jednotlivých autorů. Podstatné je, že všechny se shodují v akcentu na zachování udržitelných podmínek na Zemi pro život budoucích generací.

Realizace ideologie trvale udržitelného rozvoje musí vycházet ze vzájemného

propojení ekologických, ekonomických a sociálních aspektů. Základní podmínkou je vyváženost a harmonie rozvoje. Použil jsem, podle mého názoru velmi výstižné pojmenování jednotlivých podmínek slovem pilíř. Jde tedy o ekologický pilíř, zahrnující vztahy lidí a přírody, ekonomický pilíř řešící environmentální problémy a pilíř sociální, postihující lidskou osobnost a problematiku sociální sféry. Někteří teoretikové doplňují podmínky o institucionální pilíř.

Trvale udržitelný rozvoj představuje racionální a v mnoha směrech logické východisko z problémů současného globalizovaného světa a napomáhá vytvořit podmínky ekonomické a ekologické rovnováhy udržitelné pro budoucí generace.

1.4. Uvedení kritických názorů Jana Kellera

Prosperita současné společnosti založená na neustálém růstu ekonomiky je ideálem světové ekonomické i politické reprezentace a je převážně považována za hnací sílu pokroku a rozvoje společnosti. Trvalý hospodářský růst je obecně považován za nezbytný předpoklad k zabezpečení spokojené budoucnosti lidstva, za jedinečnou cestu k odstranění nerovnosti mezi zeměmi a státy a za možnou cestu k zmírnění sociálních problémů. S ideou hospodářského růstu se setkáváme v nejrůznější podobě denně. Dosažení ekonomického růstu je, a v nejbližší budoucnosti zřejmě i bude, programem politických sil a uskupení ve většině zemí světa. Tempo ekonomického růstu, se stalo i určitou vstupenkou do společnosti úspěšných zemí, jež se obecně označují jako vyspělé. Poválečný vývoj ukázal, že představa lidstva, které neustále zvětšuje svůj materiální blahobyt, není neuskutečnitelná. Tento vývoj však s sebou přinesl nežádoucí, nechtěné a ve svých důsledcích i nebezpečné prvky. Vzájemné závislosti globálního hospodářství bezprostředně působí na vznik a vývoj globálních problémů, které posléze ovlivňují světovou ekonomiku. Ekonomové v teorii i praxi nabádají k neustálému růstu ekonomiky, jinak nám hrozí světový kolaps. Ekologové naopak varují před neustálým růstem výroby a růstem spotřeby, která nejrůznější formou stále více zatěžuje přírodu. Příčiny, dopady a možnosti řešení globálních problémů jsou předmětem diskusí, konferencí odborných i politických představitelů na nejvyšší úrovni. Do skupiny kritiků růstu „růstu“ se řadí i přední čeští filozofové a sociologové Jan Keller³⁰ a Václav Bělohradský³¹.

Ve smyslu zadání práce se v této kapitole zaměřím na uvedení některých názorů a úvah Jana Kellera a Václava Bělohradského s teorií růstu „růstu“ a na související problémy.

³⁰ Jan Keller vystudoval v letech 1974 až 1979 historii a sociologii na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Od roku 1983 působil na katedře sociologie Filozofické fakulty v Brně, kde se zabýval sociologickou teorií. Absolvoval studijní pobyty na univerzitách v Bordeaux, v Aixen-Provence a na pařížské Sorbonně. Obhájil docentskou práci na téma byrokratizace francouzské správy za starého režimu. V roce 1999 byl jmenován profesorem sociologie. Oblastmi jeho odborného zájmu jsou dějiny sociologie, obecná sociologická teorie, teorie organizace, problematika sociálního státu, teorie modernizace a globalizace, společenské souvislosti ekologických problémů, ekologie a trvale udržitelný rozvoj. Je autorem řady odborných i popularizačních knih z oblasti sociologie a ekologie.

(http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Keller)

³¹ Václav Bělohradský vystudoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze češtinu a filosofii. Rigorózní práci (PhDr.) o markýzi de Sade obhájil roku 1969. V roce 1970 po sovětské okupaci odešel do emigrace a působil postupně jako pedagog na Filozofickém institutu v Janově, od roku 1973 byl tamtéž profesorem sociologie. Dlouhá léta spolupracoval s českými exilovými časopisy a nakladatelstvími a českým domácím disidentem. Od roku 1990 je profesorem politické sociologie na univerzitě v Terstu a profesorem na Fakultě sociálních věd UK v Praze. Svá díla vydával nejprve pouze v Itálii, poté v češtině v exilových nakladatelstvích, v Česku od roku 1991. Publikuje též v Británii, USA a Kanadě.

(http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_B%C4%9Blohradsk%C3%BD)

Oba autoři kriticky hodnotí řadu základních oblastí života dnešní společnosti, která je až abnormálně závislá na spotřebě a konzumu. Jan Keller současnou situaci popisuje takto: „*Stav světa se zhoršuje působením zplodin naší prosperity a situace dosáhla rozměrů, kdy další zplodiny blahobytu již ohrožují prosté přežití. V této situaci politici a ekonomové volají po urychlení ekonomického růstu, slibují ještě větší blahobyty a zaklínají se novými a nebývalými perspektivami. Toto šílenství se stalo běžnou normou politické kultury.*“³²

Spíše než na vyčíslování konkrétních škod se oba autoři zaměřují na úvahy, proč společnost jako celek adekvátně nereaguje. Upozorňují, že tento problém se netýká jen poškozování životního prostředí, ale že je tento problém mnohem širší. Předjímají, že řešení těchto problémů bude velice složité a komplikované už vzhledem k tomu, že současný směr vývoje blokuje jakékoliv pokusy o změny v tomto celospolečenském vývoji. Výše blahobytu občana ve vyspělých státech je v porovnání s nedávnou minulostí na neskutečné výši. Moderní společnost umožňuje některým vrstvám obyvatel prosperitu a blahobyty do této doby nepoznaný. Společnost, nakaženou ideou konzumu moc nezajímá, že je to s největší pravděpodobností na úkor budoucích generací. Jednotlivci sice mají nějaké povědomí o nenormálnosti tohoto stavu, ale odmítají s tím cokoli udělat. Kritici upozorňují, že sama dnešní společnost si vytváří mechanismy, které jí brání vnímat výrazné ničení přírody a vyčerpávání přírodních zdrojů. Jan Keller k tomu říká: „*Skutečná hloubka dnešní ekologické krize tedy nespočívá pouze v tom, že společnost ničí přírodu. Spočívá navíc v tom (a tato dimenze je pro naši šanci na přežití možná podstatnější), že příroda je ničena společností, která nedokáže evidentní důkazy o sebevražednosti svého počínání pochopit jako signály ke změně svého jednání. Moderní společnost je postavena na principech, které blokují projevy jejího pudu sebezáchovy.*“³³

Jde o problém celospolečenský, jehož podstata spočívá v samotných principech fungování ekonomického růstu a s tím spojenými mechanismy tržní ekonomiky. Ty se spolu s principy zastupitelské demokracie vzájemně prolínají a negativní působení na životní prostředí několikanásobně zvyšují. Hnacím motorem k dosahování maximálního růstu jsou v dnešní společnosti střední vrstvy a jejich konzumní styl života. Jsou to příslušníci středních vrstev, jak upozorňuje Jan Keller, kterým má

³² KELLER, J. *Až na dno blahobytu*. Brno: Hnutí Duha, 1995, s. 8

³³ Tamtéž, s. 12

hospodářský rozvoj zajistit maximální blahobyť, kteří ve své touze se přiblížit k třídě bohatých neustále roztácejí kola růstu. Jsou to právě oni, s neustálou potřebou dosahování vyšších příjmů a spotřebou bez jakéhokoliv omezování, kteří potřebují neustále sytit svůj tolik potřebný pocit individuální výjimečnosti. Jan Keller to dále charakterizuje: „*Jedná se především o princip ekonomického růstu, který je úzce a mnohonásobně provázán s mechanismy tržní ekonomiky, dále o princip pasivní demokracie, který se vyvinul v souvislosti s fungováním politických stran, a konečně o princip konzumního stylu života, jenž úzce souvisí s charakterem společnosti středních vrstev ... vznikly v různých historických souvislostech, dnes se však prolínají a ve svém negativním působení na životní prostředí se navzájem umocňují. Jejich společným jmenovatelem je snaha dosáhnout, udržet a maximalizovat blahobyť. Blahobyť je hnacím prvkem ekonomiky trhu, vystupuje jako základní legitimizační prvek pasivních demokracií a je synonymem konzumního stylu života.*“³⁴

Lze vyvodit, že pokud by společnost dospěla k rozhodnutí uskromnit se ve svých potřebách, tak to budou lidé středních vrstev, kterých se to dotkne především. Právě střední vrstva by musela přehodnotit svůj konzumní přístup ke světu a omezit svou touhu a potřebu po navyšování konzumní spotřeby. Vrstvy bohatých se určité uskromnění, s ohledem na velikost jejich bohatství, výrazněji nedotkne a ti, které řadíme do vrstvy chudých, žádné prostředky, z kterých by se mohli uskromnit, nemají. Proto podle Kellera: „*Volba před kterou stojíme, ... je osudová. Pokud se nezřekneme blahobytu, sami máme ještě šanci nějak dožít, budoucí generace již takovou šanci mít nebudou. Pokud se proti blahobytu postavíme, může to zničit tržní systém v jeho dnešní podobě, zcela jistě to způsobí legitimizační krizi pasivní demokracie a pochopitelně to zruší možnost praktikovat v masovém měřítku konzumní styl života.*“³⁵

Zajímavá je polemika s názory, že je reálné udržet stávající trendy hospodářského růstu a současně usilovat o záchranu přírody. Vzhledem k rozsahu a hloubce změn, které musí nastat, upozorňuje Keller na to, že současné ekologické aktivity jsou spíše určitou překážkou a zastíněním nutnosti změny celkového pohledu a přístupu. Sice připouští, že tyto snahy o ekologický pohled a přístupy jsou chvályhodné a mají určitý význam, ale svým způsobem blokují snahu o prosazení

³⁴ KELLER, J. *Až na dno blahobytu*. Brno: Hnutí Duha, 1995, s. 13

³⁵ Tamtéž, s. 13

zásadních změn. „Jsou lidé, kteří tvrdí (a někteří z nich si to snad dokonce i myslí), že lze zachránit obojí.“ Ale, jak dále píše: „Jejich snaha zachránit planetu alespoň částečně je dojemná, ale nebezpečná.“³⁶

Kritici růstu na konkrétních příkladech upozorňují, že současné výzvy a úsilí ekologických aktivit k úsporám energie, bránění v znečišťování vod a ovzduší pomocí čističek a filtrů, k užívání neškodných či méně škodlivých obalů, k důraznějšímu prosazení veřejné dopravy a dalších opatření jsou hodny pozornosti, ale z hlediska nutnosti radikálních změn pro přežití budoucí generace jsou svým způsobem nebezpečné. Odvracejí totiž pozornost veřejnosti nesprávným směrem a vytvářejí mylný dojem o možnostech řešení ekologických a dalších škod, souvisejících s trendy hospodářského růstu. V této souvislosti Keller píše: „*Stoupenci ekonomického růstu za každou cenu zdůrazňují, že jedině růst může opatřit chybějící finance na záchranu přírody. Nepřipouštějí, že příroda až dosud naopak opatřuje veškeré zdroje pro záchranu ekonomického růstu a že právě proto vypadá dnes tak, jak vypadá.*“³⁷

Ekonomické teorie růstu vycházejí z premisy,³⁸ podle níž dopad ekonomických aktivit lidí je zanedbatelný vzhledem k regenerativním schopnostem přírody. Velký úbytek zalesnění zemského povrchu, zejména deštných pralesů, který je jedním z důsledků ekonomického růstu, je rychlejší než možnosti přirozené regenerace. Přitom tempo úbytku se neustále zrychluje. Nemůžeme pominout neblahé následky těchto zásahů do krajiny - ničení flory, negativní vlivy na druhovou rozmanitost živých organismů, masivní zásahy do životního prostoru jiných společenství lidí, kteří jsou s tímto prostorem po staletí identifikováni. Lze diskutovat se zastánci ideologie růstu, že z hlediska naší planety jde o lokální, regionální zásahy do přírody a tedy i důsledky mají v podstatě místní význam a navíc, že jde o zásahy, jejichž obdobu lidstvo ve své historii mnohokrát přežilo. Závažnější je, že v posledních desetiletích lze pozorovat a vědci v této souvislosti k tomu předkládají fakta a argumenty, že následky takovýchto zásahů do přírody mají čím dál více globálnější charakter. Jan Keller k tomu uvádí,

³⁶ KELLER, J. *Až na dno blahobytu*. Brno: Hnutí Duha, 1995, s. 13

³⁷ Tamtéž, s. 13

³⁸ **Premisa** (z lat. *praemittere* napřed posílat, předesílat) označuje předpoklad. Premisa je v logice a filozofii výrok, jenž je součástí logického soudu. Logickým postupem lze určit, zda souhrn premis implikuje určitý závěr, součástí tohoto soudu však není zkoumání, zda jednotlivé premisy jsou pravdivé. Pravdivostní hodnota závěru je proto závislá nejen na nutném vyústění z daných premis, ale též pravdivostní hodnotou těchto premis.
(<http://cs.wikipedia.org/wiki/Premisa>)

že „Úbytek značné masy rostlinstva snižuje možnosti redukce oxidu uhličitého v ovzduší, to vede k zrychlování skleníkového efektu, jenž pak ohrožuje existenci dalších rostlin a zvyšuje mimo jiné riziko vzniku a šíření velkých plošných požárů vyschlé vegetace. Rostoucí ohrožení zbytků rostlinstva i planktonu ve světových oceánech, které lze očekávat v důsledku vzrůstu intenzity ultrafialového záření, může přivodit, jen další úbytek kyslíku a nárůst oxidu uhličitého, což dále zrychlí skleníkový efekt a spolu s novými požáry vyschlé planety usnadní další úbytek ozonové vrstvy.“³⁹

Každý problém ubývající vzácných zdrojů je schopen podle zastánců růstu korigovat trh svými možnostmi ovlivnit na základě poptávky a nabídky ceny těchto zdrojů. Zvýšením cen dává trh podnět k vyhledání a využívání zdrojů alternativních. Podle Kellera nedostatek zdrojů není tím nejvíce limitujícím faktorem: „... *tím je omezená schopnost naší planety absorbovat zplodiny ekonomického růstu. Tento růst předpokládá stálý nárůst toku materiálu ekonomickým systémem a doprovodný růst zplodin. Trh není schopen korigovat množství výroby v závislosti na schopnosti přírody absorbovat znečištění výrobou emitované.*“⁴⁰

Trh v podmínkách moderní, konzumní společnosti získal nové rysy. Potřeby lidí jsou často vyvolány jen potřebami trhu s pomocí cílené reklamy, která sugestivně⁴¹ formuluje přesvědčení o naléhavosti potřeby jednotlivce jako potřeby nebytné pro naplnění nejrůznějšího užitného účelu (potřebu zdravé výživy, chodu domácnosti, zabezpečení života dětí a pod), přičemž ve skutečnosti jde o uspokojování prodejních záměrů vzájemně si konkurujících firem prostřednictvím tržních mechanismů. Trh již dlouho není prostým regulátorem výroby na základě nabídky a poptávky a nástrojem organizovaného pohybu zboží v cyklu výroba - prodej - konzum. Trh s pomocí reklamy vytvořil řadu nových tržně ekonomických a psychologických vazeb. Vznikl tak např. fenomén trvale neuspokojeného zákazníka, kterého reklama přesvědčí o nezbytné potřebě předmětů, bez kterých by se obešel, fenomén plánovitého zastarávání výrobků a s tím spojená permanentní inovační horečka ve výrobě a neukojitelná touha potenciálních zákazníků především k obměně předmětů tzv. dlouhodobější spotřeby, přestože stávající předmět ještě plnohodnotně slouží. Tyto a řada dalších aspektů

³⁹ KELLER, J. *Až na dno blahobytu*. Brno: Hnutí Duha, 1995, s. 27

⁴⁰ Tamtéž, s. 24

⁴¹ **Sugesce** (z latinského *suggero* – podsouvám, našeptávám, dodávám) je podmanivé působení neboli ovlivňování myšlení či představ, jemuž osoba neúmyslně podléhá. Podléhat může myšlenkám, představám, přáním nebo názoru někoho druhého, ale také sama sebe. Odtud také **suggestivní**, podmanivý, ovlivňující, svůdný. (<http://cs.wikipedia.org/wiki/Sugesce>)

posilují tendenci k prosazování ideologie růstu „růstu“ bez ohledu na schopnosti přírody absorbovat znečištění způsobené výrobou či obnovit vyčerpané zdroje. Jan Keller v této souvislosti uvádí: *„Konzumní zboží vyráběné sériově příliš neusnadňuje jednotlivcům jejich touhu vyjádřit jejich zvláštnost, neopakovatelnost a nezaměnitelnost. Ti, kdo si nemohou dovolit exkluzivní zboží vyrobené podle individuálního přání, mají v podstatě jedinou možnost - snažit se mít stále co nejvíce věcí nových, tedy takových, které druzí ještě nemají. Jestliže jsou tržní výrobci nuceni vyrábět stále nové věci, nemají-li být vytlačeni z trhu, konzumenti jsou nuceni stále nové věci kupovat, nemají-li ohrozit svůj sociální status ...“*⁴²

Jednou ze základních podmínek ekonomického růstu všeobecně je skutečnost, že věci vyrobené lidskou činností jsou cennější než pouhá příroda. Jde tedy o spor, zda a jak započítávat do ceny výrobku hodnoty těch částí přírody, které byly pro výrobu použity či výrobou zdevastovány. Současnost ukazuje, že „výdaje“ přírody zůstanou zcela nebo z velké části nezaplaceny, protože v opačném případě by byl ohrožen současný ekonomický růst jako takový. Je tedy zcela zřejmé, že současné vyspělé společnosti žijí na vrub svých budoucích generací.

K této skutečnosti Jan Keller uvádí: *„Trh však není podobné internalizaci ekologických nákladů příliš nakloněn. Nedokáže sám rozdělit zdroje, které jsou ještě k dispozici, mezi dnešní a příští generace. Kdo zaplatí nejvíc, tomu jsou zdroje přiklepnuty. Smůla těch, kteří se ještě nenarodili, spočívá v tom, že nemohou zaplatit nejvíc. Pokud by část firem důsledně internalizovala do cen svých výrobků ekologické dopady své výroby, bude riskovat, že jí vytlačí z trhu firmy, které tak neučiní.“*⁴³

Jednou z ekologicky nejnáročnějších a přírodě nejméně splácených součástí ekonomického růstu je transport věcí a doprava osob. Je to sektor ekonomiky, který nejvíce zatěžuje životní prostředí, ať již přímo spalováním pohonných směsí nebo druhotně vynuceným budováním komunikačních staveb v krajině. Transport je jak nutným předpokladem, tak důsledkem rostoucích procesů globalizace. Je více než zřejmé, že by do nákladů transportu zboží a osob měly být zahrnuty jak budoucí

⁴² KELLER, J. *Až na dno blahobytu*. Brno: Hnutí Duha, 1999, s. 38

⁴³ Tamtéž, s. 19

náklady na kompenzaci znečištění, ale též náklady související s úbytkem zdrojů energie, bez kterých by tento sektor nebyl schopen růstu.

„Pokud by se znečištění i cena promrhané energie do nákladů na transport a dopravu skutečně promítly, centralizovaná ekonomika a politika by se v důsledku toho musela vrátit k měřítkům a potřebám nepolitiků.“ A jak dále Keller upozorňuje: *„Centralizovaná společnost prostě není schopna platit skutečné náklady na svou centralizaci. Pokud by je i chtěla začít platit, ekonomicky by se zhroutila. Pokud je platit i nadále nebude, zhroutí se příroda.“*⁴⁴

Důsledky současného ekonomického růstu v celé řadě prokazatelných a zjevných projevů působí negativně na přírodu ať již nárůstem čerpání zdrojů nerostů a surovin, či poškozováním biosféry rozsáhlých a pro klima funkčně důležitých oblastí zemského povrchu, znečišťováním ovzduší, vod a odpady. Zahrnují však i širokou škálu postojů a chování lidí v moderní společnosti všeobecně. Jan Keller upozorňuje zvláště na sobectví projevující se ve společnosti: *„sobectví člověka vedeného snahou privatizovat zisky svého počínání a zároveň na celou společnost rozložit příslušné náklady.“*⁴⁵ Lze oprávněně usuzovat, že důsledky ekonomického růstu, které zjevně poškozují životní prostředí současné generaci lidstva, budou dopadat na příští generace. Se zastánci ideologie růstu „růstu“ lze vést diskuzi o velikosti a hloubce negativních zásahů vůči přírodě či o regeneračních schopnostech přírody nebo o budoucím technickém pokroku společnosti, který následky poškození přírody odstraní či napraví. Za daleko závažnější problém je však nutné považovat společensko-sociální změny, ke kterým v posledních desetiletích dochází. V souvislosti s touto prací není podstatné, zda tyto změny roztáčejí kola současného ekonomického růstu nebo jsou touto ideologií růstu vyvolány. Podstatné je, že tyto změny postupně transformují společenské vztahy - mění charakter institucí státu, základní rysy demokracie, mění podstatu liberálního kapitalismu atd. - vytváří nový fenomén všeobecně nazývaný globalizace. Václav Bělohradský tuto skutečnost charakterizuje takto: *„Totálně mobilizovaná společnost je ovládána velkými koncerny, stát se zredukoval na donucování a socializační moc k prosazování jejich zájmů, ekonomický systém je propleten s celosvětovým systémem vojenských paktů, monetárních dohod a vývojových plánů, legitimnost politické moci*

⁴⁴ KELLER, J. *Až na dno blahobytu*. Brno: Hnutí Duha, 1995, s. 29

⁴⁵ Tamtéž s. 40

je produktem strategického investování nadnárodních koncernů do médií Demokratický kapitalismus, tak jako dříve socialismus, přestal být v polovině devadesátých let „hnutím inspirovaným idejemi“ a stal se agresivní apologií existujících stranických a ekonomických struktur.“^{46,47}

Jedním z podstatných rysů moderní společnosti je odtrženost jedinců od přirozených komunit a vzájemných vztahů, které v nich působí, od bezprostředního kontaktu s přírodou a vytváření nových mechanismů, které masově formují osobnostní profily lidí. Jan Keller upozorňuje, že: *„Takzvané vyspělé společnosti se liší od civilizací předchozích tím, že mohou být stěží rozvráceny svými sousedy, tedy z vnějšku, jak se to zcela běžně stávalo kulturám v minulosti. Vyspělé společnosti představují unikát v tom, že nutně, nezmění-li radikálně způsob svého fungování, budou rozvráceny v důsledku fungování těch principů, na nichž jsou založeny.“⁴⁸*

Takto formulovanou vizi budoucího rozvoje civilizované společnosti na planetě Zemi považují za potřebné chápat jako závažné varování. Moderní společnost objektivně vykazuje celou řadu akcentů, které jsou často odlišné od životní filozofie prarodičů a rodičů. Změny jsou převážně vyvolávány konzumním stylem života, dochází k nim v celé populační struktuře a odráží se v utváření jiného pořadí životních hodnot, v chování a postojích jedinců. V dlouhodobém působení se tak utvářejí nové vzorce chování, hluboké, konzumním chováním poznamenané návyky jednání. Lze předpokládat, že takto dlouhodobě utvářená společnost je málo schopná rozumět argumentům pro ideu trvale udržitelného rozvoje v širokém spektru problémů. Dá se odvodit, že ještě v menší míře je ochotná se z bohatství konzumního života čehokoli dobrovolně vzdát.

⁴⁶ BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti*. Eseje z pozdější doby. 2. vyd. Praha: SLON, 2007, s. 42

⁴⁷ Tamtéž, s. 111

⁴⁸ KELLER, J. *Až na dno blahobytu*. Brno: Hnutí Duha, 1995, s. 12

2. Ekologická výchova v sociální pedagogice

V první části kapitoly je nastíněna charakteristika a pojetí sociální pedagogiky. V druhé části se zaměřuji na možnosti a souvislosti sociální pedagogiky v oblasti ekologické výchovy.

2.1. Sociální pedagogika⁴⁹

Sociální pedagogika jako samostatná vědní disciplína se v České republice začíná formovat až po roce 1990. Kraus a Poláčková ji charakterizují jako speciální vědní disciplínu a jsou přesvědčení: „... že se jedná o speciální pedagogickou disciplínu s poněkud zvláštním charakterem, a tím je transdisciplinárnost. I když dominuje vztah k sociologii, nejde pouze o interdisciplinárnost. Má výrazně integrující charakter. Z pohledu životní praxe soustřeďuje a dále rozvíjí teoretické poznatky pedagogických, společenských, ale i dalších vědních disciplín. Zaměřuje se na každodenní život jedince, analyzuje jeho životní situace a navozuje takové změny v sociálním prostředí, které napomáhají optimálnímu rozvoji osobnosti a minimalizují rozpor mezi jedincem a společností.“⁵⁰

Oba autoři usilují o širší pojetí sociální pedagogiky, které se nezaměřuje jen na problémy patologického charakteru, marginálních skupin, částí populace ohrožených ve svém rozvoji, ale především na celou populaci. A to ve smyslu vytváření souladu mezi potřebami jedince a společností, na utváření optimálního způsobu života v dané společnosti. V tomto srovnání tradiční pedagogika pojímá a analyzuje výchovný proces poněkud odtrženě od života. „V jakýchsi skleníkových podmínkách.“⁵¹

V. Poláčková dále vymezuje sociální pedagogiku jako multidisciplinární obor, který integruje a rozvíjí poznatky věd o člověku a společnosti do edukačního, preventivního a reedukačního působení. Analyzuje dynamické vztahy mezi jedincem a prostředím a usiluje o jejich optimalizaci. Zkoumá vzájemnou propojenost bio - psycho - sociálních jevů, které ovlivňují sociální integraci a zvládání životních situací

⁴⁹ Výchozím materiálem pro zpracování této kapitoly byla publikace: Kraus, B., Poláčková, V. a kol. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001 s. 9 - 31

⁵⁰ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. a kol. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, s. 12

⁵¹ Srov. tamtéž, s. 13

jedincem.⁵²

Podle tohoto pojetí zahrnuje sociální pedagogika dvě dimenze. A to dimenzi sociální a dimenzi pedagogickou.

Sociální dimenze je dána sociálním rámcem, společenskými podmínkami, situací v konkrétní dané společnosti. V této souvislosti Kraus upozorňuje na stav, kdy je v posledních letech sociální dimenze poznamenávána rychle postupujícími procesy technizace, automatizace, rozvojem komunikačních technologií, změnami ve formách spolužití a problémy, které jsou spjaty s ekologickými, generačními, etnickými, globalizačními tendencemi. Jedná se tedy o jiné, měnící se prostředí, ve kterém výchovný proces probíhá. Sociální pedagogika si všímá těchto proměn, ale i podmínek, v nichž je ohrožen žádoucí vývoj a optimální rozvoj osobnosti.

Dimenze pedagogická osvětluje jak prosazovat a realizovat ony společenské nároky, žádoucí cíle, požadavky, jak minimalizovat rozpory v daných podmínkách, a to pomocí pedagogických prostředků.

Takto pojaté širší pojetí sociální pedagogiky předpokládá komplexní přístup, navazuje na poznatky a spolupracuje s řadou obecných i speciálních vědních oborů.

Vazba na sociologii je základní. Sociologie je obor, který poskytuje sociální pedagogice široké poznání o fungování společnosti, její struktuře a v ní probíhajících procesech. Kromě obecné sociologie se speciální pedagogika opírá o celou řadu speciálních sociologických disciplín (sociologie výchovy, rodiny, města, výchovy, životního způsobu, sociální patologie, sociální práce a další).

Těsné vazby má sociální pedagogika i k psychologií, a to především k sociální psychologií. Pochopení osobnosti vychovávaného, jeho prožívání, chování a vztahy k ostatním je předpokladem k efektivnímu sociálně výchovnému působení.

K dalším významným vědním disciplínám, o které se opírá sociální pedagogika, řadíme biologii člověka, medicínské disciplíny, antropologii, filosofii, ekonomiku, politologii, právo a právní disciplíny, teologii a v neposlední řadě i ekologii.

Sociální pedagogika se zaměřuje na optimalizaci a usměrňování životních situací a procesů, a to s akcentem na vnitřní potencionál jedince a jeho individualitu. Ústředním tématem, které se prolíná celým obsahem sociální pedagogiky, je rozvoj sociální

⁵² Srov. tamtéž, s. 13

kreativity a aktivizace sil vychovávaných jedinců. K základnímu obsahu patří rozvíjení životního způsobu ve smyslu kultivace, estetizace, optimalizace s ohledem na individuální předpoklady jedince a zároveň minimalizace rozporů mezi jedincem a společenskými podmínkami.⁵³

2.2. Ekologie a sociální pedagogika

Rozsah a závažnost poškozování životního prostředí v důsledku činnosti a chování lidí se stává předmětem širšího zájmu v druhé polovině 20. století. Nové vědecké poznatky a definice limitů ohrožení životního prostředí, vedly k prvním snahám o pochopení těchto problémů, jejich příčin a následků. Toto období je spojeno se vznikem a vývojem výchovy k ochraně přírody - ekologické výchovy.

V počátku vzniku byla ekologická výchova záležitostí různých nevládních a neziskových sdružení a organizací. V současné době se ekologická výchova stala v systému vzdělávání běžnou součástí školních osnov. Celosvětově jsou přijímány státní a národní koncepce s programy ekologické výchovy. V České republice tuto oblast řeší Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (EVVO), která je začleněna ve Státní politice životního prostředí jako jeden z klíčových preventivních nástrojů ochrany životního prostředí.⁵⁴

Považuji za účelné zmínit, že v terminologii výchovy zaměřené na životní prostředí se v České republice můžeme setkat s pojmy „ekologická výchova“ a „environmentální výchova“. Jejich význam se překrývá a jak uvádí Máchal: *„Pro účely ekopedagogické praxe ve školách a střediscích ekologické výchovy je proto možné (i vhodné) považovat pojmy „ekologická výchova“ a „environmentální výchova“ za stejnocenné, ...“*.⁵⁵ V současnosti obě tato pojmenování překrývají nové pojmy - „výchova pro trvale udržitelný rozvoj“, či „výchova k udržitelnému životu“, které mnohem lépe, jak uvádí Máchal: *„vystihují souvztažnosti mezi ekologickým, sociálním i ekonomickým zřetelem ekopedagogického úsilí.“*⁵⁶

Problematika související s životním prostředím není otázkou jen ekologie⁵⁷

⁵³ Srov. tamtéž, s. 24

⁵⁴ [http://www.cenia.cz/web/www/web-pub2.nsf/\\$pid/MZPMSFGSJ1VT](http://www.cenia.cz/web/www/web-pub2.nsf/$pid/MZPMSFGSJ1VT)

⁵⁵ MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. Brno: Rezekvítek, 2007, s. 14

⁵⁶ Tamtéž, s. 14

⁵⁷ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ekologie>

ve smyslu vědního oboru, ale musí být chápána komplexně v celospolečenských souvislostech. Ekologie tím získává interdisciplinární charakter sahající od přírodovědných disciplín k vědám společenským.

Základní úkoly ekologické výchovy nastínil Máchal. Upozorňuje však, že vzhledem k různým směrům, nemusí být výčet vyčerpávající.

„V nejširším slova smyslu lze environmentální výchovu popsat jako všestranné výchovné a vzdělávací úsilí, jehož cílem je především:

- *zvyšovat spoluodpovědnost lidí za současný i příští stav přírody i společnosti, za místo, ve kterém žijí a které je jim domovem, za smysluplné využívání místních zdrojů;*
- *rozvíjet citlivost, vstřícnost a tvořivost lidí k řešení problémů péče o přírodu i lidské činnosti;*
- *utvářet ekologicky příznivé hodnotové orientace, které kladou důraz na dobrovolnou střídmost, na nekonzumní, duchovní kvality lidského života“⁵⁸*

Ekologická výchova je jednou z primárních cest k zlepšení ochrany životního prostředí. Vzhledem k aktuálnosti tohoto problému je v celospolečenském zájmu zvýšení její účinnosti.

Pochopení společenských souvislostí ekologické výchovy a vlivů, které na její utváření a realizaci působí, může výrazným způsobem zefektivnit její účinnost.

Jak konstatuje Kraus: *„Současné lidstvo se zmítá v řadě problémů, těžkostí, a to často na pokraji katastrof. Jako zásadní se jeví soustředit celý intelektový potenciál člověka na tvořivé hledání zodpovědného východiska ze současného stavu. Odmítnout tendence stáhnout se do ulity, ale naopak přetavit pocit spolupatříčnosti lidí této planety na pocit spoluzodpovědnosti za její další osudy.“⁵⁹*

Celospolečenským úkolem ekologické výchovy, který je v souladu s udržitelným rozvojem, je formulovat a utvářet naprosto nová kritéria chování, myšlení a postoje jednotlivců a celé společnosti k základním životním otázkám. Složitost problému a obtížnost řešení spočívá v tom, že takové požadavky jsou převážně v naprostém protikladu s zažitými návyky a praktikovanými zvyklostmi současné konzumní společnosti. Jen těžko můžeme předpokládat, že člověk, vyznávající na první pohled příjemný konzum, bude ochoten dobrovolně měnit své postoje a chování.

⁵⁸ MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. Brno: Rezekvítek, 2007, s. 15

⁵⁹ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. a kol. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, s. 43

Výchova k ekologicky příznivému životnímu způsobu, tak jak je v dnešní době pojímána, se dotýká všech oblastí a procesů, které působí na kvalitu života členů společnosti i společnosti jako celku. Nemůže se vyhnout ani konfrontaci mezi zájmy jednotlivce a zájmy společnosti. Kvalita života jedince a společnosti, jejich vzájemný vztah a působení spolu s osvojováním si existujících a žádoucích sociálních norem, jsou předmětem zájmu i sociální pedagogiky. Obě disciplíny jsou poměrně mladé a vznikly jako reakce na nezamýšlené důsledky fungování moderní společnosti. Jejich pojetí se průběžně mění a upřesňuje, a to v reakci na stav společnosti a její předpokládaný vývoj. Vzhledem k principům udržitelného rozvoje, na kterých současná ekologická výchova staví a z kterých čerpá, považuji za nezbytné, budoucí výraznější propojení se sociální pedagogikou.

Kraus v této souvislosti uvádí: „*Výchova dnes jako svůj cíl formuje utváření všestranně, harmonicky rozvinuté osobnosti po stránce rozumové, emotivní i konativní. Trendy ve vývoji společnosti si žádají zejména osobnost aktivní, tvůrčí a především připravenou k sebevýchově. Mezi neopominutelné kvality takové osobnosti by pak mezi jinými měla i jednoznačně patřit ekonomicko - ekologická uvědomělost. Tomu odpovídá i příprava na kooperaci jako základní podmínky přežití lidstva.*“⁶⁰

Vzhledem k neustálému zhoršování životního prostředí předpokládám, že bude nutné nejen zvýšit a zefektivnit znalostní složku ekologické výchovy, ale především bude nutné rychleji měnit a změnit myšlení jedinců, jejich postoje, chování a jednání v každodenním životě. To nezbytně vyžaduje výraznou změnu hodnotového žebříčku, životního stylu, vyrovnávání se s tlakem a vlivem médií, vytváření prosociálního chování.

Pro osvojení ekologicky kladného jednání a vytvoření postojů pozitivního vztahu k přírodě je v této oblasti velice důležité výchovné působení rodiny. I přes ztrátu některých funkcí považuji vliv rodiny na zdravé formování osobnosti za nezbytný a nenahraditelný faktor. Je to rodina, která zajišťuje prvotní socializaci dítěte, zprostředkovává uvedení dítěte do společnosti. Je to především rodina, kde jedinec od útlého dětství získává pevné vzorce chování, které ho ovlivňují ve větší či menší míře po celý zbytek života. Podstatné v tomto ohledu je především to, že si dospělý jedinec většinou přenáší tyto vzorce a návyky i do své budoucí, nově založené rodiny. V této rovině vidím určitou, byť nepatrnou šanci i pro životní prostředí.

⁶⁰ Tamtéž, s. 43

Soudím, že je účelné a nezbytné neoddělitelně zahrnout ekologickou výchovu do komplexu výchovného působení v systému rozvoje osobnosti. Dá se očekávat, že jen zralý a přesvědčený jedinec bude schopen a ochoten zásady a principy ekologické výchovy přijmout. Jen u takového jedince lze předpokládat vytvoření trvalých dovedností a praktických návyků ekologického chování v každodenním životě.

Je také reálná naděje, že jedinci, kteří projdou ekologicky orientovaným vzdělávacím procesem, přenesou své postoje na své potomky a tím vytvoří kvalitativně vyšší základ pro další výchovu a vzdělávání svých dětí.

Současná situace v těchto směrech není příliš povzbudivá. Sociologické šetření, které jsem k této práci uskutečnil, bohužel nedokumentuje potřebnou efektivitu výchovného a vzdělávacího procesu u vzorku současné mladé generace. Výsledky naopak potvrzují, že neúnosně vysoké procento mladých lidí nevěnuje otázkám ochrany životního prostředí příliš velkou pozornost.

Existence ekologické výchovy jako samostatné vědní disciplíny je nesporně užitečná. A s ohledem na čím dál naléhavější problémy vztahů moderní společnosti k životnímu prostředí a přírodě bude nadále její význam narůstat. Spolu se sociální pedagogikou a dalšími vědními obory bude muset sehrávat v oblasti vzdělávání a výchovy permanentně významnou úlohu. Je zřejmé, že dopady ideologie neustálého růstu ekonomiky na formování moderní společnosti mají globální charakter a to nejen z hlediska geografického působení, ale současně globálně ovlivňují a postupně mění principy demokracie především ve vyspělých státech, převracejí tradiční hodnoty mezilidských vztahů, mění kriteria životních hodnot. Hlavním úkolem sociální pedagogiky, ekologické výchovy a dalších oborů a disciplín musí být pravdivé, vysoce kvalifikované zkoumání těchto jevů ve společnosti, hledání a objasňování příčin a následků pro současnost i budoucí generace.

Je nesporné, že uskutečnit obrat či zvrát přesvědčení o prospěšnosti ekonomického růstu jako podstaty růstu blahobytu všech zemí a obyvatel této planety je nepředstavitelně složité a komplikované. Vzdělání, osvěta, ekologická výchova a výchova všeobecně, je jen určitou kapkou v moři potřebného úsilí o změnu současné situace.

Chci věřit, že se příliš nemýlím, pokud uvažuji, že problém je v hlavách lidí, respektive v myšlení lidí, pak úloha sociální pedagogiky a ekologické výchovy může být významná pro uskutečnění změny.

II. APLIKAČNÍ ČÁST

3. Praktická část

3.1 Cíl šetření

Cílem drobného sociologického šetření bylo ověřit obecné povědomí mladé generace o základních otázkách ochrany životního prostředí a zjistit primární postoje respondentů k problematice „ekologického“ či „ekonomického“ přístupu k životu.

3.2 Metody

Drobné sociologického šetření jsem realizoval formou kvantitativního průzkumu s užitím metody anonymního dotazníku. Vzhledem k věku předpokládaných respondentů, byl dotazník zpracován v co nejjednodušší formě a s omezeným počtem otázek. Zejména proto, aby respondent hned v úvodu nebyl odrazován od jeho vyplnění. Dotazník obsahuje převážně uzavřené otázky, pouze u několika otázek byla respondentům dána možnost taxativního vyjmenování. Celkem dvacet otázek směřuje na tři základní oblasti: k zjištění úrovně obecného vnímání ekologických problémů, na zjištění postoje k problematice třídění odpadů a k ověření základních rysů konzumního chování. Tři otázky mají identifikační charakter. Pro všechny respondenty byl použit stejný dotazník, se stejnou skladbou a formulací otázek. Při zpracovávání získaných dat bylo použito procentuální vyjádření číselných hodnot a grafické vyjádření (tabulka, skládaný sloupcový graf).

Rozlišení respondentů s ohledem na jejich pohlaví jsem vzhledem k zaměření tohoto sociologického šetření nepovažoval za podstatné.

Distribuce dotazníku cílovým skupinám byla realizována v průběhu března 2011. Dotazník je k nahlédnutí v přílohách této práce.

3.3 Respondenti

V souladu se stanovenou hypotézou byla anketa realizována na třech odlišných školách v Brně s různým výstupním profilem vzdělání.

První skupinu respondentů tvoří učni tříletého učebního oboru Střední školy potravinářské a služeb v Brně ve věkové kategorii 16 - 17 let. V dalším textu bude tato skupina označována zkratkou SOU.

Druhou skupinou respondentů, dále v textu označovanou jako SŠ, jsou studenti jedné třídy druhého ročníku Střední školy umělecko-manažerské v Brně ve věkové kategorii 16 – 17 let.

Třetí skupinu respondentů tvoří studenti druhého ročníku ekonomicko-správní fakulty Masarykovy univerzity v Brně ve věkové kategorii 20 – 22 let. Ta bude v dalším textu značena jako VŠ.

V anketě byly celkem získány odpovědi od 75 respondentů (stejný počet ve všech třech cílových skupinách). Na SOU a na SŠ byl dotazník distribuován pomocí vyučujícího pedagoga. Na vysokou školu byl distribuován za pomoci studenta studujícího na příslušné fakultě, který dohlédl na korektní distribuci a návratnost vyplněných dotazníků. U všech tří skupin byla návratnost vyplněných dotazníků 100%. Z důvodu chybně nebo převážně nevyplněného dotazníku, nemohlo být pět dotazníků zahrnuto do hodnocení.

3.4 Hypotéza

Drobné sociologické šetření bylo orientováno k ověření mého předpokladu, že postoj k “ekonomickému“ či “ekologickému“ přístupu ke světu koresponduje s dosahovaným vzděláním.

Formulace hypotézy:

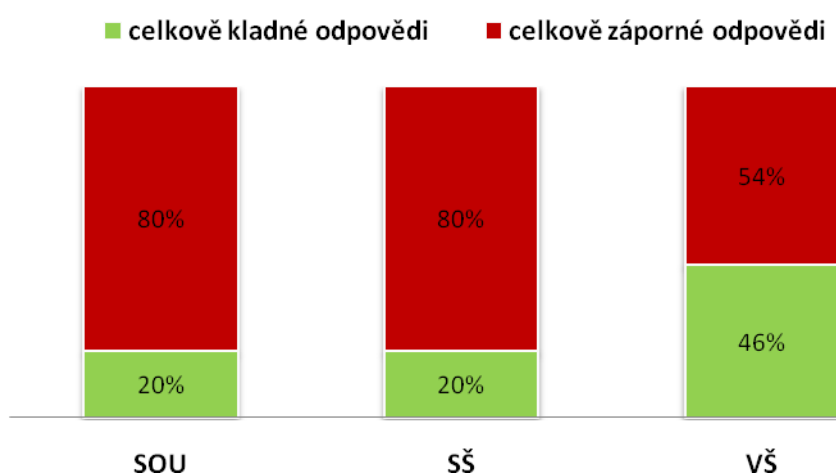
„U sociální skupiny vysokoškoláků, vzhledem k šíři a hloubce vzdělání převažuje “ekologický“ přístup ke světu, u sociální skupiny středoškoláků a skupiny učňů je tento přístup méně výrazný.“

3.5 Výsledky dotazníku

Otázka č. 1 Zamýšlíte se nad množstvím odpadů, které vyprodukujete?

Otázka směřuje k zmapování postoje respondenta k problematice odpadů obecně. Z odpovědí je zjevné, že u skupin SOU a SŠ výrazně převažuje nezáměr o tuto problematiku. U skupiny VŠ se ve výsledku (46%) podle předpokladu odráží pozitivnější vztah k životnímu prostředí.

Graf č.1- Postoje k problematice odpadů.

Otázka č. 2 Třídíte obaly a odpady?

Otázka měla vypovídat o konkrétním, praktickém chování respondentů a naznačit, do jaké míry je v souladu s ekologickým myšlením. Z výsledku usuzují, že chování respondentů je především ovlivňováno výchovou v rodině, vliv vzdělání je nepodstatný, avizovanou hypotézu nepotvrzuje.

S ohledem na vysoké procento odpovědí „občas, nahodile“ lze konstatovat, a to napříč všemi skupinami, že se zde projevuje momentální jednání respondenta, které je ovlivňováno nejrůznějšími vnitřními a vnějšími příčinami a okolnostmi a tedy nejde o hlubší a uvědomělé návyky.

Tabulka č. 1 - Třídění obalů a odpadů.

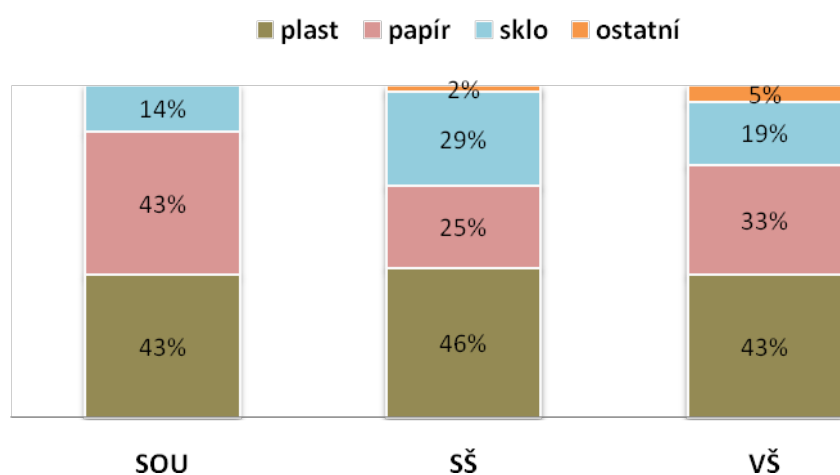
	Vždy	Ne, nikdy	Občas, nahodile
SOU	20%	30%	50%
SŠ	24%	16%	60%
VŠ	32%	28%	40%

Otázka č. 3 Pokud třídíte jen některé odpady, uveďte které.

Tato otázka navazuje na předešlou otázku č.2 a usiluje o specifikaci odpadů u jednotlivých skupin.

Z výsledků je patrné, že nejfrekventovanějším tříděným odpadem jsou plasty, papír a sklo. Ostatní druhy jsou zastoupeny v tak nízkém počtu, že pro hodnocení jsou zanedbatelné. Soudím, že vliv vzdělání respondentů se u této otázky neukázal jako zásadní a opět nepotvrdil hypotézu. Výsledek spíše vypovídá o konzumních návycích a spotřebě, které souvisejí s aspekty života dotazovaných skupin, a dále je čitelný vliv reklamy a zdravotnické osvěty. Jako příklad bychom mohli uvést dodržování pitného režimu a s tím související vysokou spotřebu nápojů balených v plastových lahvích a další.

Graf č.2 - Specifikace tříděných odpadů a obalů.

Otázka č. 4 Třídíte a odevzdáváte nebezpečné odpady (např. baterie, léky, provozní oleje, zářivky)?

Otázka č. 5 Pokud třídíte a odevzdáváte jen některé nebezpečné odpady, uveďte které.

Otázky č. 4, 5 rozšiřují předešlé otázky č. 2, 3 o oblast nebezpečných odpadů.⁶¹ Výsledky, korespondují s výsledky u otázek č. 2, 3. Dokládají, že i zde není patrný výraznější vliv vzdělání respondentů na postoj k ochraně životního prostředí. Mezi skupinami nejsou výraznější rozdíly. Mírně jen vybočuje výsledek u skupiny SOU (12%) u varianty odpovědi „Ano, vždy,, který je výrazně nižší než u skupin SŠ a VŠ,

⁶¹ Mezi nebezpečné odpady řadíme odpady, které vykazují alespoň jednu nebezpečnou vlastnost uvedenou v příloze 2 zákona č. 185/2001 Sb., o odpadech a změně některých dalších zákonů. Mezi nebezpečné vlastnosti odpadu patří např. toxicita, karcinogenita, mutagenita, infekčnost, ekotoxicita atd.

kde byl výsledek shodný (32%).

Varující je poměrně vysoké procento záporných odpovědí u všech skupin. Vypovídá o vysoké osobní neodpovědnosti a společenské bezohlednosti těchto jedinců vzhledem k rizikům ohrožení či poškození životního prostředí odpady, které patří do kategorie „nebezpečné odpady“ (zprostředkovaně ohrožující zdraví lidí).

Tabulka č. 2 - Třídění nebezpečných odpadů.

	Ano, vždy	Ne, nikdy	Občas, příležitostně
SOU	12%	44%	44%
SŠ	32%	32%	36%
VŠ	32%	44%	24%

Otázka č. 5 slouží jako doplňující k otázce č. 4. Respondenti měli uvést, které nebezpečné odpady odevzdávají, pokud neodevzdávají všechny. Z celkového pohledu jsou nejčastěji respondenty uváděny baterie 80%, léky 76 %, zářivky 60%, ředidla a barvy 52%.

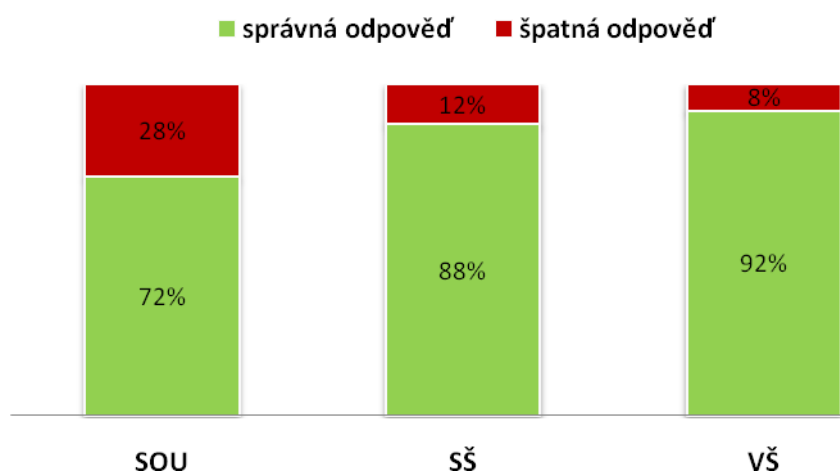
Otázka č. 6 *V systému třídění a sběru odpadu jakou barvu má kontejner na papír?*

Cílem této otázky bylo prokázání praktických znalostí respondentů, týkajících se systému třídění odpadů.

V souladu s předpokladem procento správných odpovědí odráží znalosti respondentů dle výše dosahovaného vzdělání. Pozitivní je, že i u skupiny SOU, která vykazuje nejnižší procento (72%) správných odpovědí, lze považovat toto číslo jako relativně vysoké s ohledem na výsledky předešlých otázek.

Je tedy zřejmé, že i respondenti, kteří vykazují v dotazníku nízkou úroveň ekologického myšlení a odpovídali „ekologicky“, spíše negativně, mají určité povědomí o systému třídění odpadů a obalů.

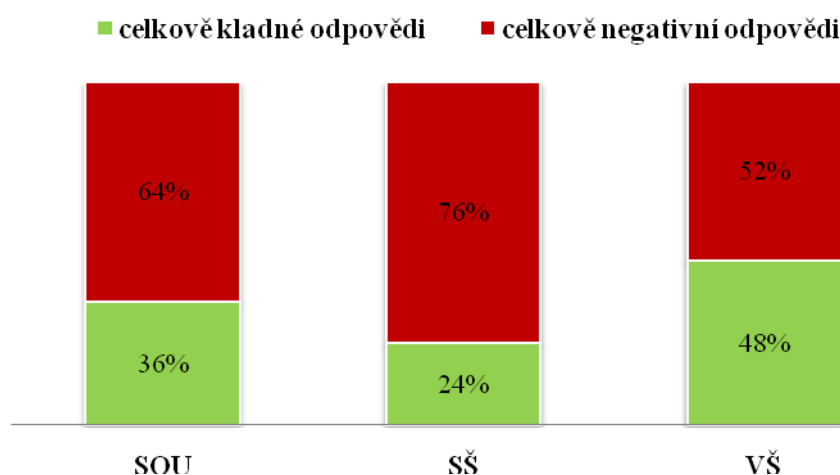
Graf č.3 - Značení v systému třídění a sběru odpadu.

Otázka č. 7 Šetříte energiemi a vodou z důvodu ochrany životního prostředí?

Otázka opět mapuje přístup k základním ekologickým problémům, především obecný konzumní postoj respondentů. Odpovědi přesvědčivě naznačují převažující nezájem respondentů u skupin SOU a SŠ o tuto problematiku. Mírně vyšší procento (36%) u skupiny SOU oproti skupině SŠ (24%) může být spíše odrazem výchovných stereotypů, uplatňovaných v rodině, kdy je často rodiči kladen důraz na šetření elektřiny a vody, aniž by byl specifikován důvod. U skupiny VŠ se ve výsledku v souladu s předpokladem odráží pozitivnější vztah k životnímu prostředí.

Graf č.4 - Šetření energiemi a vodou.

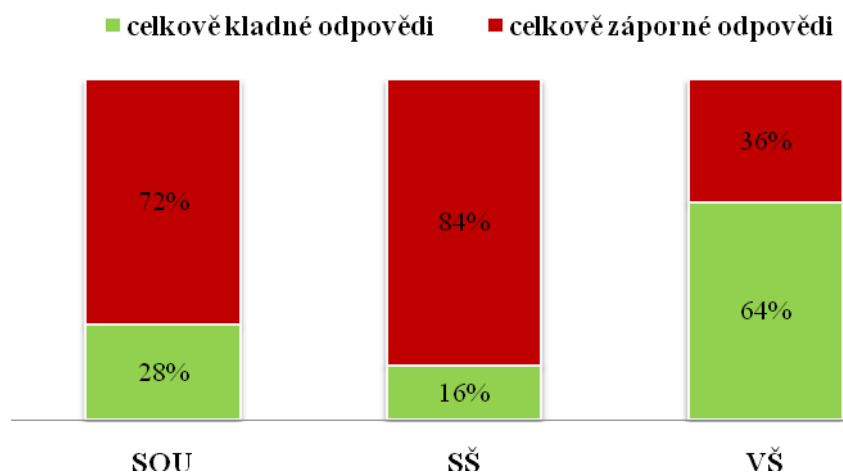

Otázka č. 8 Ovlivňuje Vás při nákupu výrobků (např. kosmetických, hygienických, úklidových, pracích, čistících) jejich šetrnost k životnímu prostředí?

Otázka sleduje vztah respondenta k obecným problémům ochrany životního prostředí, jeho ochotu směřovat uspokojování svých konzumních potřeb na výrobky šetrné vůči životnímu prostředí. Ověřuje také nákupní povědomí respondentů v nabídce „ekologických“ výrobků. Výsledek u skupin SOU a SŠ ukazuje na velmi nízký zájem respondentů zohledňovat ve svém spotřebním chování ekologické kritérium. U skupiny VŠ jsou pozitivní postoje výrazně vyšší (64%).

Tento postoj však nemusí být ovlivněn výlučně vzděláním, ale může zde působit i vyšší průměrný věk a s tím i větší životní zkušenosti a nákupní zralost.

Graf č.5 - Profil konzumních potřeb.

Otázka č. 9 Při nákupu spotřebičů je pro mne důležitější cena než energetická třída (spotřeba energie).

Tabulka č. 3 – Nákupní preference.

	souhlasím	nesouhlasím	jiná odpověď
SOU	64%	28%	8%
SŠ	48%	36%	16%
VŠ	32%	44%	24%

Otázka je opět zaměřena na ekologická hlediska konzumních návyků respondentů, avšak na nákup předmětů dlouhodobější spotřeby, tedy předmětů ve vyšších cenových relacích a s převážně finančně náročnějšími provozními náklady.

Výsledek potvrzuje zásadní postoje respondentů k otázkám ochrany životního

prostředí, což potvrzuje 80-90ti procentní jednoznačnost odpovědí. Jen pětina respondentů u skupiny VŠ použila možnost taxativního výběru odpovědi, u skupiny SOU a skupiny SŠ jen kolem 10% váhalo s jednoznačnou odpovědí. Celkový výsledek je nesporně ovlivněn současným sociálním postavením respondentů, ale zejména perspektivou předpokládaných finančních příjmů.

U třetí skupiny (VŠ) převažuje názor, že je potřeba vždy posuzovat koupi z komplexního hlediska (porovnání ceny a energetické spotřeby).

Otázka č. 10 *Za ekologický výrobek jsem ochoten zaplatit,*

- a) na ceně mi nezáleží
- b) stejně jako za konvenční výrobek
- c) méně jako za konvenční výrobek
- d) více než za konvenční výrobek

Tabulka č.4 - Cena výrobku.

	a	b	c	d
SOU	16%	56%	24%	4%
SŠ	28%	44%	18%	10%
VŠ	8%	56%	20%	16%

Z výsledku je především patrné, že u všech skupin se odráží obecný spotřebitelský názor, jenž je v této otázce reprezentovaný odpovědí „stejně jako za konvenční výrobek“. Respondenti nevidí důvod, proč by se měly rozlišovat výrobky ekologicky příznivé od výrobků, které nějakým způsobem životní prostředí zatěžují více. Výsledek v souhrnu koresponduje s obecným povědomím nakupující veřejnosti. Panuje všeobecně malá ochota kupovat dražší výrobky, byť ekologicky příznivější, šetrnější k životnímu prostředí, a to i v případě například zdraví prospěšnějších biopotravin. Tento aspekt má všeobecně masový charakter a není podstatněji ovlivněn úrovní vzdělání.

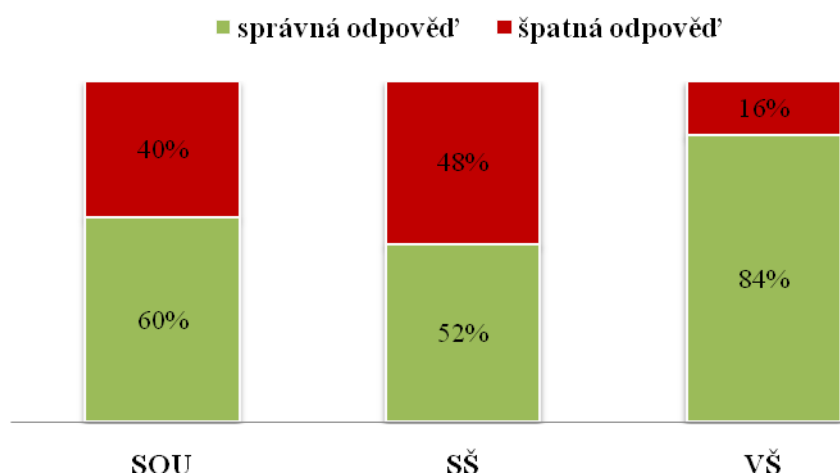
Otázka č. 11 *Domácí spotřebiče s nejnižší energetickou náročností jsou na energetickém štítku označeny symbolem?*

Otázka ověřuje úroveň znalostí jednotlivých skupin respondentů o problému. Pozitivní je celkově vysoké procento správných odpovědí, což svědčí, že ekologické problémy pronikají do povědomí lidí, i když dosud málo ovlivňují jednání a chování

ve vztahu k životnímu prostředí. V této otázce se výrazně projevuje vzdělání. Odpovědi skupin SOU a SŠ jsou bez výrazných rozdílů. U skupiny VŠ je výrazně vyšší podíl správných odpovědí (84%) oproti ostatním skupinám.

Domnívám se, že tento rozdíl proti skupinám SOU a SŠ může být způsoben nejen vzděláním, ale že se zde promítá i vyšší věk respondentů a s tím již spojený odlišný životní styl a potřeby. Jako příklad můžeme uvést slábnoucí vliv rodičů na chování a postoje respondentů této skupiny nebo snahy o vybudování své vlastní domácnosti, nezávislé na rodičích. Tito respondenti jsou pak častěji konfrontováni s působením trhu na jejich každodenní život a tím získávají o této problematice větší povědomí.

Graf č.6 - Značení energetických tříd spotřebičů.

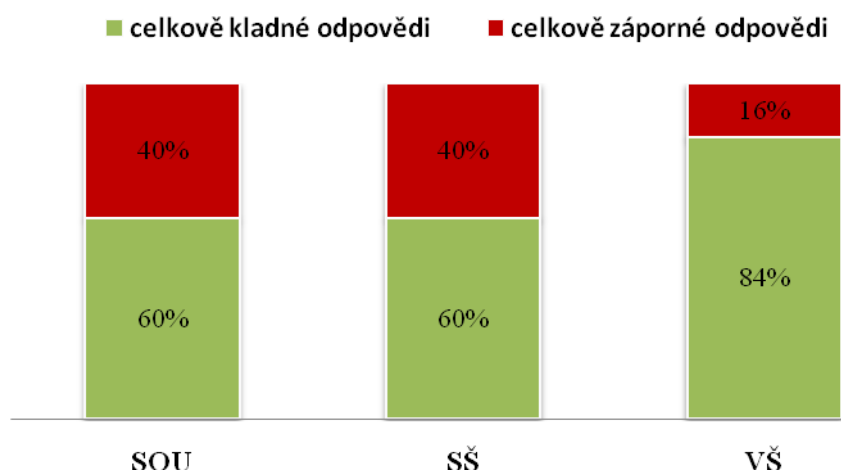

Otázka č. 12 *Souhlasíte s názorem, že je třeba zpřísnit zákony, které by přinutily podniky a jednotlivce chránit životní prostředí, i kdyby to znamenalo omezení jejich práva na vlastní rozhodnutí?*

Otázka směřuje k zjištění, zda respondenti chápou restriktce jako obecně nutný nástroj demokratického státu v oblasti ochrany životního prostředí a zda jsou ochotni je přijmout za cenu určitého omezení osobních práv a svobod.

Pozitivní je nadpoloviční kladné stanovisko u všech skupin respondentů. Výsledek naplňuje předpoklad výrazně vyššího procenta kladného hodnocení u skupiny VŠ, které nepochybně souvisí s všeobecně větší šíří politicko společenského rozhledu vysokoškoláků. Do určité míry lze uvažovat, že s ohledem na věk odráží i vyšší osobnostní zralost.

Graf č. 7 - Akceptace restrikcí ve prospěch životního prostředí.

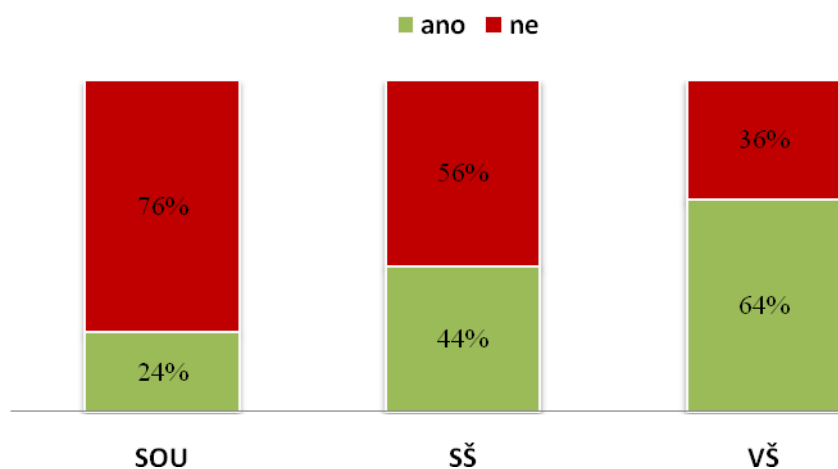

Otázka č. 13 Co charakterizuje trvale udržitelný rozvoj (TUR)?

Otázka se snažila odhalit, zda se respondent setkal s pojmem „trvale udržitelný rozvoj“, a zda chápe tento pojem ve vztahu perspektiv života dalších generací. Odpovědi jsou zásadně poznamenány věkem respondentů, kteří jsou na počátku životní cesty, zatím jsou bez potřeby nebo jen s malým pocitem potřeby odpovědnosti vůči budoucí generaci (vlastním potomkům).

Přesto lze usuzovat, že v souladu s hypotézou zvyšuje vzdělání v obecné rovině orientaci respondentů v zásadních otázkách rozvoje společnosti a pozitivně ovlivňuje jejich názory pro ochranu životního prostředí. To dokumentuje graf č. 8.

Graf č. 8 - Znalost pojmu TUR.

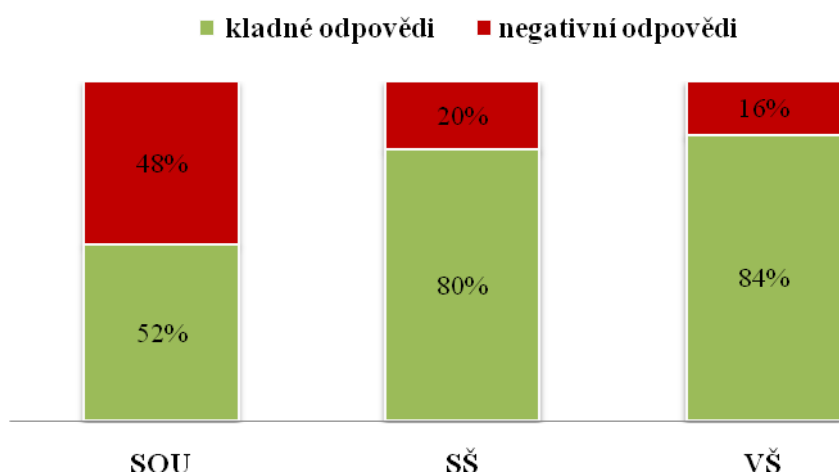

Otázka č. 14 Zamýšlíte se nad dopady svého běžného každodenního spotřebního chování na životní prostředí?

Otázka směřuje k zjištění, zda a do jaké míry respondenti vnímají, že svým chováním a jednáním každodenně působí na své bezprostřední okolí, tedy na životní prostředí (negativně či pozitivně). Výsledky korespondují s hypotézou: vyšší vzdělání, větší hloubka všeobecných znalostí i rozhled se výrazně prosadily ve stanovisku skupiny SŠ a VŠ.

Domnívám se, že výsledek odpovědí skupiny SOU odráží skutečnost, že rozsah a hloubka vzdělávání učňů je podřizována více praktické přípravě pro budoucí řemeslo.

Graf č.9 - Dopady každodenního spotřebního chování.

Otázka č. 15 Můžete zlepšit své spotřební chování z hlediska ohleduplnosti k životnímu prostředí?

- Ano, zajímají mě informace v tomto směru a snažím se dodržovat ekologická pravidla v denním životě
- Nezabývám se těmito problémy

Graf č. 10 - Chování z hlediska ekologie.

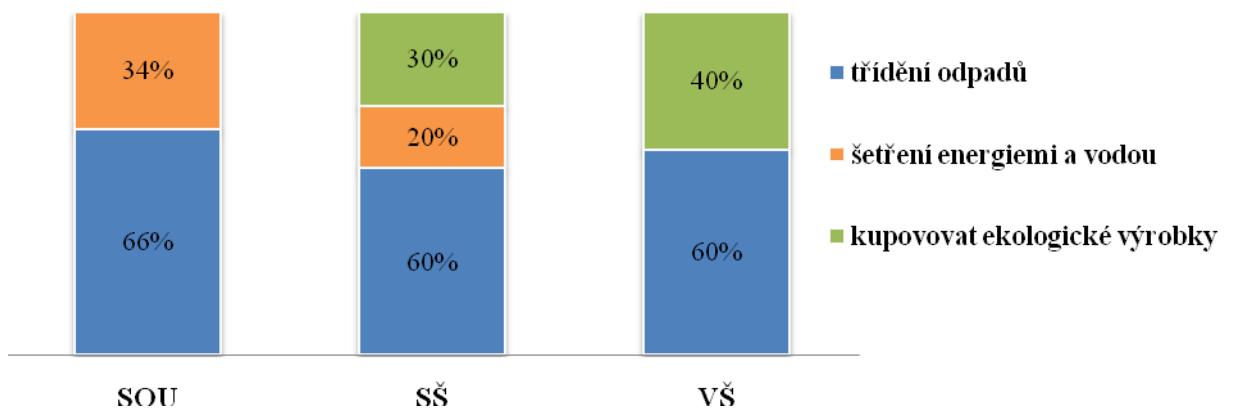

Otázka č. 15 evokuje respondenty k vyjádření vůle upravit své postoje k problematice životního prostředí, ochotě cíleně přijímat informace k těmto otázkám a uvědoměle měnit své dosavadní spotřebitelské návyky a jednání. Na grafu č. 10 je patrná výrazně vyšší míra zájmu vysokoškoláků (o 50%) o ekologické problémy obecně i ochoty v tomto směru na sobě pracovat. Výsledek je v souladu s hypotézou, že úroveň vzdělání je jedním z důležitých předpokladů pozitivního vztahu k této problematice.

Otázka č. 16 *Pokud jste na předešlou otázku odpověděli kladně, napište stručně, v jaké oblasti spotřebního chování vidíte u sebe možnost zlepšení.*

Tato otázka umožnila respondentům taxativně vyjádřit vlastní snahu o zlepšení postojů v této problematice. Z grafu č. 11 je u všech tří skupin především patrná výrazná převaha změny postoje k třídění odpadů (nad 60%).

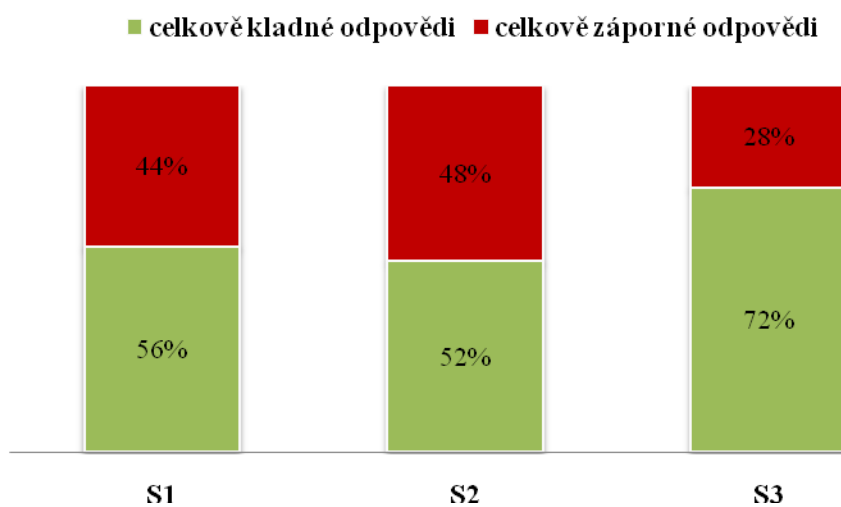
Graf č.11 - Oblasti zlepšení spotřebního chování.

Otázka č. 17 Inspiroval Vás tento dotazník k zamýšlení nad svým spotřebním chováním?

Otázka se pokouší ověřit, může-li určitý cílený informační tlak vzbudit vyšší zájem o souhrn ekologických problémů. Pozitivně lze hodnotit nadpoloviční kladnou odpověď u všech skupin respondentů. I v této otázce výsledek opravňuje k závěru, že vzdělávací proces může poskytováním informací s příslušným pedagogickým tlakem ovlivňovat myšlení zejména mladých lidí a přispívat k vytváření správných představ a návyků racionálního spotřebitelského chování, které by byly v souladu s ideou trvale udržitelného rozvoje společnosti.

Graf č. 12 -Efekt dotazníku.

Otázka č. 18 Na jaké škole studujete a v kterém jste ročníku?

Otázka č. 19 Váš věk?

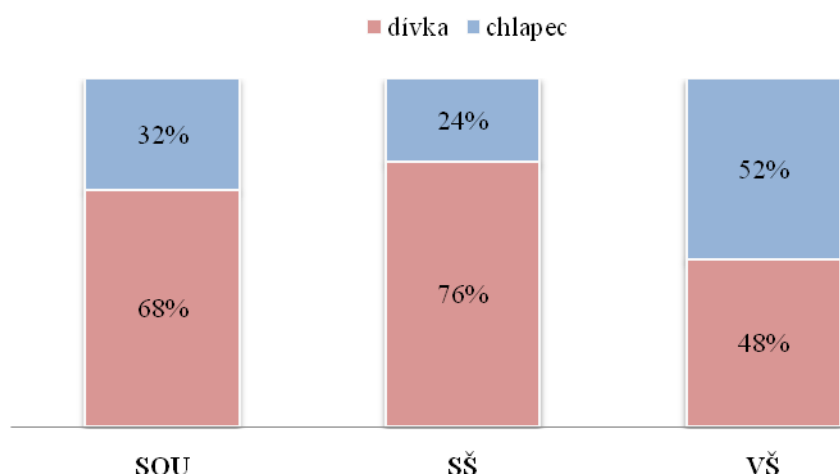
Otázky č. 18, 19, identifikovaly respondenty k zařazení do konkrétních skupin, jak byly pro sociologické šetření definovány. Tyto otázky zpřesnily věk respondenta, školu a ročník studia.

Otázka č. 20 Jste?

- a) dívka
- b) chlapec

Otázka č. 20 třídí respondenty jednotlivých skupin podle pohlaví. Je patrné, že především ve skupinách SOU a SŠ byly výrazně zastoupeny dívky.

Graf č. 13 - Rozložení skupin dle pohlaví.

3.6 Diskuse a shrnutí

K ověření stavu obecného povědomí o základních otázkách ochrany životního prostředí a úrovni základních postojů k těmto problémům byla použita metoda drobného sociologického šetření. Jsem si vědom, že provedené sociologické šetření vykazuje s ohledem na rozsah práce omezenou vypovídací schopnost a má tak spíše charakter nástinu této problematiky. Pro hodnocení výsledků a závěry nebyly uvažovány ostatní vlivy (výchova, prostředí, finanční situace apod.)

V krátkém dotazníku byly otázky orientovány do oblasti třídění odpadů, na problémy spotřebního chování a na problematiku obecného chápání ochrany životního prostředí mladou generací. Odpovědi byly hodnoceny z pohledu přijaté hypotézy, že celkové vnímání těchto problémů a následné chování jsou odvislé od úrovně vzdělání.

První část otázek se týkala oblasti spotřebitelských odpadů a obalů. Problematika třídění odpadů i související problémy nakládání s nebezpečnými odpady patří k základním okruhům většiny vzdělávacích programů s ekologickou nebo s environmentální výchovou. Výsledky šetření v této části dotazníku ukazují na nedostačující vztah k otázkám ochrany životního prostředí a současně potvrzují negativní postoje respondentů k třídění odpadů. Varovný je postoj k třídění nebezpečných odpadů, přestože lze usuzovat, že respondenti převážně znají, co je považováno za nebezpečný odpad. Tento nepříznivý výsledek byl patrný u všech tří skupin a do značné míry vypovídá o bezohlednosti jako o společenském problému, a to nejen vůči životnímu prostředí. V této oblasti, v souladu s hypotézou, vykazují vysokoškoláci ekologicky nejpříznivější výsledky. Z hodnocení lze také usuzovat, a dle vysokého zastoupení odpovědi „občas, nahodile“, že častokrát jde o třídění odpadu, které nevyplývá z hlubších návyků, ale je spíše spontánní a nepravidelné, ovlivněné nejrůznějšími okolnostmi (dostupnost kontejnerů na tříděný odpad, stereotypy v domácnostech rodičů, osobnostní nevyzrálost apod.).

Otázky, které byly směřovány k ověření obecných rysů konzumního chování mladé generace, potvrdily nižší zájem o tyto problémy u skupin učňů a středoškoláků. Výrazně pozitivnější ekologické stanovisko je patrné u skupiny vysokoškoláků. Lze dovodit, že na to má vliv jak šíře vzdělání, tak vyšší věk i větší osobnostní zralost respondentů. Z výsledku je patrné, že respondenti vnímají, že mohou svým konzumním

chováním a jednáním každodenně negativně působit na své okolí. Zároveň je z výsledku zřejmá malá ochota měnit zažité spotřebitelské návyky vzhledem k životnímu prostředí, které v obecné rovině nevybočují od většinového názoru současné společnosti. V celkovém pohledu je však výsledek v souladu s hypotézou a potvrdil, že výše vzdělání vytváří určitý předpoklad k žádoucím pozitivním ekologickým postojům.

Výsledky šetření dokládají oprávněnost výchozí hypotézy, že vzdělání hraje důležitou roli v nasměrování myšlení jedince k životu bez výraznějšího poškozování životního prostředí. U skupin učňů a středoškoláků je z výsledků patrný celkově nižší zájem se touto problematikou zabírat. Skupina vysokoškoláků, v souladu s definovanou hypotézou, projevuje o tyto obecné otázky zjevně vyšší zájem.

Z výsledku šetření soudím, že v procesu vzdělávání by rozšíření směrem ke komplexnosti znalostí této problematiky mohlo přispět k výraznějším změnám v praktickém chování člověka vůči životnímu prostředí. Považuji však za nezbytné upozornit na fakt, že jen znalosti získané ve škole nezajistí dostatečnou realizaci ekologického postoje a chování v každodenním životě.

Současně se domnívám, že bez většího celospolečenského tlaku, kterým by byla nastavena nová morální a faktická pravidla, není možné v budoucnu dosáhnout výrazné změny. Nesporně by bylo přínosné soustavněji sledovat přístupy mladé generace k této problematice. Jak se mění v čase, pod tlakem nových životních a společenských podmínek.

ZÁVĚR

Ekonomický růst ve spojení s rozvojem vědecko technické revoluce přispěl v minulém století výrazně k zlepšení životních podmínek a zvýšení životní úrovně ve vyspělých státech Evropy a Ameriky. Trend neustálého zvyšování ekonomického růstu během několika posledních desetiletí však kromě navyšování bohatství především vyspělých států stále více rozevívá nůžky mezi bohatstvím a chudobou mezi státy, zeměmi, kontinenty, ale také uvnitř společnosti. V důsledku ekonomického růstu dochází stále ve větší míře k devastaci přírody. Závěry, že to jsou důsledky ekonomického růstu, které negativně ovlivňují ekosystémy či narušení biosféry v některých oblastech kontinentů a oceánů, považuji za více jak pravděpodobné. Tvrzení, že dopady ekonomického růstu nemají zásadní vliv na klimatické změny, že pro tvorbu obnovitelných zdrojů má příroda dostatek regeneračních schopností, že po vyčerpání nerostných zdrojů si trh vynutí nalezení alternativní zdroje je nesporně optimistický předpoklad. Stejně jako názory, že ekonomický růst vytvoří podmínky pro vývoj nových technologií, které umožní odstranění možných rizik, ale i dříve způsobených škod na přírodě. Zásadně neodmítám víru v genialitu lidského ducha, v jeho trvalý rozvoj bez hranic, ale... úvahy či sliby o obnovení ekosystémů, které se utvářely minimálně několik tisíciletí, o navrácení rovnováhy stavů narušené biosféry mají pro mě hořkou příchut' hypotéz a jsou projevem absence pokory vůči přírodě, proti zákonitostem planety a zákonům kosmu.

Teorie trvale udržitelného ekonomického růstu je racionálním východiskem, vynucenou, logickou změnou vztahů k přírodě, pozitivním výhledem pro další rozvoj společnosti a zejména pro život budoucích generací.

Poškozování přírody ekonomickými aktivitami současné moderní společnosti přináší zřejmě závažné problémy globálního charakteru. Trend neustálého ekonomického růstu se však postupně promítá do výrazných strukturálních změn společnosti. Mění se forma institucionálního uspořádání, dochází k centralizaci moderní společnosti v širokém profilu forem života. Vytvořil se nadnárodní globalizovaný trh. Pro současný společenský vývoj jsou určující globální problémy konzumní civilizace. V dnešní společnosti ovlivňované působením masmedií a reklamy se vytrácí prostor pro aktivní podíl jednotlivce při rozhodování o veřejných záležitostech. Současná společnost opouští své několik století zakořeněné vzorce chování ve jménu

nekonečného konzumu a spotřeby. Dochází k výrazným změnám v životním stylu, v tradiční hodnotové orientaci, v chování a postojích jednotlivce. A to považuji za daleko nejzávažnější důsledky ideologie růstu „růstu,,.

Považuji za účelné častěji při nejrůznějších příležitostech interpretovat varování kritiků růstu „růstu,, že: *„společnost nedokáže pochopit evidentní důkazy o sebevražednosti svého počínání jako signály ke změně svého jednání.“* Je nesporné, že takto dlouhodobě utvářená společnost je málo schopná rozumět argumentům pro ideu trvale udržitelného rozvoje v širokém spektru problémů a že bude ochotná se čehokoliv z bohatství konzumního života dobrovolně vzdát.

Při studiu literatury k tématu zadané bakalářské práce jsem se poprvé hlouběji seznámil s problémy ekonomických či ekologických přístupů, určujících další trend rozvoje moderní společnosti. Při té příležitosti jsem terapii pro nemocnou společnost nenašel. Získané poznatky o problému ve mně spíše zanechaly pesimistické dojmy o budoucnosti lidské civilizace.

RESUMÉ

Bakalářská práce je rozdělena do tří kapitol. V první kapitole jsou v širších souvislostech definovány pojmy moderní společnost, ekonomický růst a teorie trvalé udržitelnosti. V další části jsou uvedeny vybrané kritické názory Jana Kellera a Václava Bělohradského k ideologii růstu „růstu“ v konfrontaci s ideou trvalé udržitelnosti jako možným východiskem.

Druhá kapitola je věnována sociální pedagogice a vztahům sociální pedagogiky a ekologické výchovy. V první části kapitoly je nastíněna charakteristika a pojetí sociální pedagogiky, druhá část se zaměřuje na souvislosti sociální pedagogiky a ekologické výchovy.

Třetí kapitola uvádí výsledky drobného sociologického šetření, jehož cílem bylo ověření vlastní hypotézy, že „vzdělání pozitivně ovlivňuje obecné povědomí mladé generace o základních otázkách ochrany životního prostředí a primární postoje k problematice „ekologického“ či „ekonomického“ přístupu k životu.“

ANOTACE

Práce uvádí vybrané kritické názory Jana Kellera a Václava Bělohradského k ideologii růstu „růstu“ a hlavní myšlenky teorie trvale udržitelného rozvoje v souvislostech se základními problémy dnešní moderní společnosti. V dalším se zaměřuje na možnosti sociální pedagogiky v oblasti ekologické výchovy. Praktická část práce uvádí názory vzorku mladé generace na vybraný okruh základních otázek ochrany životního prostředí.

Klíčová slova

moderní společnost, trvale udržitelný rozvoj, ekonomický růst, životní prostředí, sociální pedagogika, ekologická výchova

ANNOTATION

The selected critical opinions of Mr. Jan Keller and Mr. Václav Bělohradský of increase ideology of „growth“ and also their essential ideas of the sustainable development theory in the context of basic problems of the present-day society are described in this work. The other work part is focused on possibilities of the social pedagogy in the field of the ecological education and training. The opinion samples of the young generation about the specified topics of the basic questions of environment protection are involved in the practical work part.

Keywords

Present-day society, sustainable development, economic growth, environment, social pedagogy, ecological education and training

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Prameny:

1. Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí
2. Zákon č. 185/2001 Sb., o odpadech

Literatura:

1. BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti. Eseje z pozdější doby*. 2. vyd. SLON, 2007, 37s ISBN 978-80-7419-07-02.
2. BRUNDTLANDOVÁ, G. H. a kol. *Naše společná budoucnost*. (Přel. Korčák, P.) 1. vyd. Praha: Academia, 1991 300 s. ISBN 80-85368-07-02
3. JENÍČEK, V., FOLTÝN, J. *Globální problémy a světová ekonomika*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. 269 s. ISBN 80-7179-795-2.
4. KELLER, J. *Abeceda prosperity*. Brno: Doplněk, 1997, s. 160, ISBN 80-85765-98-5
5. KELLER, J. *Až na dno blahobytu*. Brno: Hnutí Duha, 1995, 145 s. ISBN 80-902056-0-7
6. KELLER, J. *Nedomyšlená společnost*. Brno: Doplněk, 1992, 128 s. ISBN 80-901102-0-7
7. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. a kol. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2
8. MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. Brno: Rezekvítek, 2007. 205 s. ISBN 80-902954-0-1.
9. MEADOWS, D. H., MEADOWS, D. L., RANDERS, J.: *Překročení mezí: konfrontace globálního kolapsu s představou trvale udržitelné budoucnosti*. (Přel. Polechová, P. Zvolánek, L.) 1. vyd. Praha: Argo, 1994, 319 s. ISBN 80-85794-83-7.
10. MOLDAN, B. *Ekologie, demokracie a trh*. Praha: Informatorium, 1992, 119 s. ISBN 80-85368-19-6.
11. MOLDAN, B. *Podmaněná planeta*. Praha: Karolinum, 2009, 419 s. ISBN 80-85368-19-6.
12. NOVÁČEK, K., MEDERLY, P., a kol. *Strategie udržitelného rozvoje*. 1. vyd., Praha: G plus G, s. 196 ISBN 80-901896-2-6.

Informace z internetu:

1. http://cs.wikipedia.org/wiki/Pr%C5%AFmyslov%C3%A1_revolve
2. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Globalizace>
3. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Dezertifikace>
4. http://cs.wikipedia.org/wiki/Sklen%C3%ADkov%C3%BD_efekt
5. <http://cs.wikipedia.org/wiki/HDP>
6. http://wikipedia.infostar.cz/e/ec/economic_growth.html
7. <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/tomassedlacek.php?itemid=12581>
8. http://cs.wikipedia.org/wiki/John_Stuart_Mill
9. http://cs.wikipedia.org/wiki/Thomas_Robert_Malthus
10. http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%98%C3%ADmsk%C3%BD_klub
11. <http://cs.wikipedia.org/wiki/DDT>
12. <http://sustainable.cz/josefvavrousek.htm>
13. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Diverzita>
14. http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Keller
15. http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_B%C4%9Blohradsk%C3%BD
16. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sugesce>
17. [http://www.cenia.cz/web/www/web-pub2.nsf/\\$pid/MZPMSFGSJ1VT](http://www.cenia.cz/web/www/web-pub2.nsf/$pid/MZPMSFGSJ1VT)
18. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ekologie>
19. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ekologie>

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 - Dotazník

DOTAZNÍK

Vážený respondente.

Dovoluji si Vás oslovit s prosbou o vyplnění následujícího dotazníku. Vaše odpovědi budou podkladem k vypracování analýzy v upřednostňování „ ekonomického “ či “ ekologického “ přístupu vybraných skupin osob k jednomu ze závažných problémů současného života na naší planetě. Dotazníkové šetření je zcela anonymní a nemusíte se obávat jakéhokoliv zneužití svých odpovědí. Analýzu použiji ve své bakalářské práci. Děkuji a prosím o pravdivé odpovědi následujících otázek.

1. Zamýšlíte se nad *množstvím* odpadů, které vyprodukujete?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

2. Třídíte obaly a odpady?

- a) ano, vždy
- b) ne, nikdy
- c) občas, nahodile

3. Pokud třídíte *jen některé* odpady, uveďte které:

.....

4. Třídíte a odevzdáváte nebezpečné odpady (např. baterie, léky, provozní oleje zářivky)?

- a) ano, vždy
- b) ne, nikdy
- c) občas, příležitostně

5. Pokud třídíte a odevzdáváte *jen některé* nebezpečné odpady, uveďte které.

.....

6. V systému třídění a sběru odpadu jakou barvu má kontejner na papír?

- a) bílou
- b) zelenou
- c) modrou
- d) žlutou

7. Šetříte energiemi a vodou z důvodu *ochrany* životního prostředí?

- a) ano
- b) spíš ano
- c) spíš ne
- d) ne

8. *Ovlivňuje* Vás při nákupu výrobků (např. kosmetických, hygienických úklidových, pracích, čisticích prostředků) jejich šetrnost k životnímu prostředí?

- a) ano
- b) spíš ano
- c) spíš ne
- d) ne

9. Při nákupu spotřebičů je pro mne důležitější cena než energetická třída (spotřeba energie).

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) jiná odpověď, uveďte

10. Za ekologický výrobek jsem ochoten zaplatit:

- a) na ceně mi nezáleží
- b) stejně jako za konvenční výrobek
- c) méně jako za konvenční výrobek
- d) více než za konvenční výrobek

11. Domácí spotřebiče s nejnižší energetickou náročností jsou na energetickém štítku označeny symbolem?

- e) A
- a) C
- b) 1
- c) X

12. Souhlasíte s názorem, že je třeba zpřísnit zákony, které by přinutily podniky i jednotlivce chránit životní prostředí, i kdyby to znamenalo omezení jejich práva na vlastní rozhodnutí?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

13. Co charakterizuje *trvale udržitelného rozvoj (TUR)*?

- a) je to způsob zabezpečení trvalého zvyšování hospodářské růstu k zajištění potřeb současné generace
- b) je to takový způsob rozvoje, který uspokojuje potřeby přítomnosti, aniž by oslaboval možnosti budoucích generací naplňovat jejich vlastní potřeby
- c) rozvoj společnosti v souladu s perspektivou demografických změn v důsledku rostoucí migrace lidí do států střední a západní Evropy

14. Zamýšlíte se nad dopady svého běžného každodenního spotřebního chování na životní prostředí?

- a) ano
- b) ano občas
- c) ne

15. Můžete zlepšit své spotřební chování z hlediska *ohleduplnosti* k životnímu prostředí?

- a) ano, zajímají mě informace v tomto směru a snažím se dodržovat ekologická pravidla v denním životě
- b) nezabývám se těmito problémy

16. Pokud jste na předešlou otázku odpověděl kladně, napište stručně, v čem můžete zlepšit své spotřební chování:

.....

17. Inspiroval Vás tento dotazník k zamyšlení nad svým spotřebním chováním?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

18. Na jaké škole studujete a v kterém jste ročníku?

.....

19. Váš věk?

.....

20. Jste?

- a) žena
- b) muž

Děkuji za Vaši ochotu a spolupráci.
Jiří Špinka